Poštarina plaćena u gotovom

BROJ 5. ZAGREB, SVIBANJ 1930. GODIŠTE LVI.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČK

UREDILI: Dr. EDO
Dr

Dr. Slavko Pavičić
odvjetnik
Zagreb
Palmotićeva ul. 26

Zasebnosti pr[illegible]metanju posjeda, počinjenom grad[illegible]jem (§§ 340.—342. o. g. z.) **i njihova opravdanost,** dr. Muha Miroslav, sudac okružnoga suda u Zagrebu 185

Kradje i utaje stvari male vrijednosti, dr. Vragović Aleksa, tajnik stola sedmorice . . 200

Još o t. zv. metodama kaligrafskog vještačenja, dr. Vinko Lozovina u Splitu 207

Socijologija i bijologija, dr. F. E. Smodić u Zagrebu 217

Nastava administrativnoga prava u visokim školama, dr. Dominik Rudolf, profesor administrativnoga prava na sveučilištu u Brnu, Preveo iz češkoga dr. Pogonowski vitez Juraj, generalni referent Komisije za jugoslavenske stvari 220

Pravosudje:

a) Gradjansko 225

b) Kazneno 226

c) Upravno 229

Literatura 230

Svaštice 232

22007

Tijekom mjeseca lipnja dobit će opomenu svatko, koji je zaostao s članarinom odnosno pretplatom. Tko je ispravno opomenut, neka se odazove; tko bi mislio, da je neispravno opomenut, neka dade razjašnjenje: ako je opomenutu članarinu poslao pošt. štedionicom, dovoljno je, da navede samo otprilike datum a bez produciranja potvrde.

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof.
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik

SVIBANJ GOD. LVI. ZAGREB, 1930. BROJ 5.

Zasebnosti propisa o smetanju posjeda, počinjenom gradjenjem (§§ 340.-342. o. g. z.) i njihova opravdanost

Napisao dr. Muha Miroslav, sudac okružnoga suda u Zagrebu.

Za slučajeve smetanja posjeda gradjenjem postoje zasebni propisi, koji se u mnogočem razlikuju od propisa glede običnih slučajeva smetanja posjeda. Zasebnost tih propisa opravdana je samom prirodom stvari i u skladu je sa drugim propisima materijalno-pravne prirode. Bez razumijevanja razloga, koji opravdavaju zasebnost tih propisa nemoguće je ispravno shvaćati same odnosne propise. I doista se oni djelimice i pogrješno shvaćaju, u glavnom upravo zbog tog nerazumijevanja.

Ponajprije valja istaći formalnu pretpostavku parnice smetanja posjeda, počinjena gradjenjem. Ta formalna pretpostavka je prema §. 340. o. g. z. u tome, da se gradilac t. j. onaj, koji za sebe gradi, nije zaštitio po propisu sudskog postupka. A naš gradjanski parbeni postupnik propisuje u §. 610.: »Tko hoće da gradi štogod, ima najprije po ustanovi gradjevnih propisa ishoditi dozvolu od vlasti, koja je odredjena za nadziranje gradjevina. Ova vlast neka ne dopusti gradnje, dok najprije ne sasluša onih, koji bi njome mogli biti oštećeni u svojim pravima. Ako bude prigovora, ima pomenuta vlast pokušati nagodu, a ako ova ne uspije, jedino uputiti stranke na put pravde.« Austrijski pak gradj. parnični zakoni (čl. XXXVII. uvodnog zakona gradj. parničnom redu) uredjuje to pitanje ovako: »Ovlaštenju, koje pristoji posjedniku nepokretne stvari ili stvarnoga prava po §§. 340.—342. o. g. z., da kod suda ostvari zabranu namjeravanog gradjenja, nema više mjesta, ako je gradilac prema propisima, važećim za gradjenje, zatražio gradjevnu dozvolu i navodno ugroženi posjednik, koji je propisno i blagovremeno pozvan gradjevnom povjerenstvu, nije mu predstao ili nije prigovorio zatraženoj gradjevnoj dozvoli.«

Razlika izmedju prvoga i drugoga propisa je u ovom. Prema prvom propisu (§ 610. grpp.) je gradjevna vlast dužna, da za slučaj privatnopravnih prigovora ovlaštenog interesenta stranke uputi na put pravde. Kada bi pak gradjevna vlast usprkos tomu propisu dala gradiocu bezuslovnu gradjevnu dozvolu, ili kada bi to učinila za slučaj, da

ovlašteni interesenat nije bio uopće pozvan gradjevnom povjerenstvu, ili barem ne propisno i blagovremeno, ovlašteni interesenat ne bi imao tužbe smetanja posjeda, budući da bi s jedne strane nedostajalo kriterija samovlasnosti, bez kojega nema smetanja posjeda (§§. 19. i 339. o. g. z.), i budući da sud s druge strane u parnici smetanja posjeda nije ovlašten, da preispituje zakonitost rješenja upravnih vlasti. Prema članu XXVII. cit. zak. naprotiv ovlašteni interesenat gubi posjedovnu zaštitu istom onda, ako je bio propisno i blagovremeno pozvan, ali nije pristupio, ili je doduše pristupio, ali nije stavio svoje prigovore. Inače on ne gubi tu zaštitu, sve da je gradjevna vlast i dala bezuslovnu dozvolu. No praksa je i u oblasti staroga grpp. stala na stanovište, da interesenat ne gubi posjedovne zaštite po §§ 340.—342 o. g. z., ma da je gradilac ishodio bezuslovnu gradjevnu dozvolu, ako interesenat nije bio uopće pozvan gradjevnomu povjerenstvu. Uzimalo se naime, da gradjevna dozvola nema učinka prema interesentu, koji nije propisno obaviješten o postupku.

Naš novi gradj. parnički postupak ne sadrži u tom pravcu nikakav propis, pak valja očekivati, da će koji drugi zakon uredjivati to pitanje.

Ako su stranke upućene na put gradjanske parnice. gradilac prema §. 611. grpp. treba, hoće li da se zaštiti protiv stavljenih prigovora, da uzazivnom tužbom ishodi osudu, kojom se prigovaratelju nalaže vječito mučanje, a uzazivniku dopušta, da gradi po predloženoj osnovi, odnosno treba da pobijedi u parnici, koja je pokrenuta na tužbu prigovaratelja. Prema austrijskom (§228.) i našem novom parničnom postupku (§ 323.) gradilac mora da pobijedi u parnici na utvrdjenje, da tobožnjem interesentu ne pristoji pravo zabrane.

P r v a z a s e b n o s t propisa §§. 340.—342. o. g. z. je dakle u tome, što navodni interesenat gubi posjedovnu zaštitu svog ugroženoga podizanjem gradjevine prava, ako se je gradilac propisno zaštitio protiv njegovih prigovora.

D r u g a z a s e b n o s t je u tome, da zabranu podizanja gradjevine mogu da traže jedino posjednici n e p o k r e t n i h s t v a r i ili s t v a r n i h p r a v a. Prema tome ne mogu to tražiti posjednici osobnih prava na pr. posjednici prava zakupa i najma. R a n d a zagovara zaštitu i posjednika osobnih prava ovako: »Zakon spominje u § 340. o. g. z. istina samo posjed stvarnih prava. Kako pak § 340. o. g. z. uredjuje jedino zaseban slučaj smetanja posjeda u izvodjenju pravila § 339. o. g. z., to nema što prigovarati proširenju toga propisa općenito na posjed prava na nekretninama. Zar ne će zakupnik biti posjedovno zaštićivan baš samo protiv takovih povreda svoga posjeda zakupa? Praksa koleba?«

Medjutim, iako stoji, da je uredjenje institucije smetanja posjeda po §§. 340.—342. o. g. z. doneseno u izvodjenju pravila §. 339. o. g. z., ipak je to jedno zasebno uredjenje, obilježeno zasebnom sadržinom tih propisa a istaknuto samom marginalnom rubrikom: »Naročito gradjenjem«. A kada zakon u tom zasebnom uredjenju veli, da zabranu podizanja gradjevine mogu tražiti posjednici nepokretne stvari ili stvarnoga prava, znači, da posjednici osobnih prava nemaju te ovlasti. Dalje, propis §. 339. o. g. z. ne pravi razlike izmedju stvarnih i

osobnih prava onako isto, kako ne prave te razlike ni propisi §§. 312. i 313., koji govore o posjedu prava. Kada dakle § 340. ističe posjed nepokretne stvari i stvarnih prava, ne može značiti drugo nego to, da zakon ne će da zaštićuje posjed osobnih prava, kada se u nj zadire gradjenjem. Da je zakonodavac posjednika osobnih prava svijesno i naumice i ne možda kakovom omaškom iskljućio od posjedovne zaštite po §§ 340.—342. o. g. z., vidi se i po tome, što i član XXXVII. austrijskog uvodnoga zakona gradj. parničnomu postupku iz godine *1895.*, dakle 84 godine, pošto je donesen opći gradjanski zakon, i opet spominje samo posjednike nekretnine ili stvarnoga prava.

Zašto je to tako uredjeno, to će se razabrati iz nižeg izlaganja opravdanosti svih zasebnih propisa §§. 340.—342. o. g. z.

Dalje argumente za svoju tezu R a n d a izvodi iz nekojih vrhovnih rješenja, koja ne pružaju zaštitu posjednicima osobnih prava po §§. 340. i 342., ali uostalom izričito priznavaju dopuštenost tužbe smetanja posjeda zakupnika i najamnika protiv podizanja gradjevina u smislu općega naredjenja §. 339. o. g. z. »Uz ovu pretpostavku«, kaže R a n d a, »zaista nije shvatljivo, što bi se imalo postići uskraćenjem postupka po propisima §§. 340.—342.? Za gradioca nastala bi tako velika opasnost, da se ne bi protiv možebitnih prigovora zakupnika i najamnika mogao zaštititi u smislu gradjevnih zakona i sudskoga postupka, već bi naprotiv usprkos gradjevnoj dozvoli bio izložen svima eventualitetima parničenja. Takovim tumačenjem zakona bio bi posjed osobnih prava što više okrunjen kako nezasluženim tako i bezrazložnim preimućstvom.« Posve točno. Ako bi zakupnici i najamnici mogli tražiti zabranu podizanja gradjevine doduše ne po propisima §§. 340.—342. o. g. z. ali zato po propisima §. 339. o. g. z. u vezi sa §. 12. z. o sm. p. (§ 458. austrijskog pp.), onda bi oni zaista bili u povoljnijem položaju od posjednika stvarnih prava, što je upravo apsurdno. Nekoja vrhovna rješenja idu dapače dotle, da izriču dopuštenost sticaja tužbe smetanja posjeda po § 339. i zabrane podizanja gradjevine po § 340.! Kada bi takov sticaj ili izbor bio dopušten, onda bi zasebni propisi §§. 340.—342. bili posve izlišni. Zaštita po općem pravilu §. 339. je znatno opsežnija i uspješnija od zaštite po §§. 340.—342., pak tko bi se razuman laćao slabijega sredstva, kada raspolaže jačim sredstvom? Stanovište, da zakon ostavlja izbor ili dopušta sticaj tužbe smetanja posjeda po specijalnom pravilu §§. 340.—342., otkriva nerazumijevanje rationis legis tih zasebnih propisa.

T r e ć a z a s e b n o s t tih propisa je ta, da interesenat može da podnese tužbu smetanja posjeda, u koliko se stiču sve druge pretpostavke, samo dok je on tek u g r o ž e n ili, kako to prevodi hrvatsko izdanje o. g. z.-a, dok bi on podizanjem gradjevine m o g a o b i t i o š t e ć e n u svojim pravima (§ 340.). Ako je njegovo pravo podizanjem gradjevine već povrijedjeno, onda nema više mjesta tužbi smetanja posjeda. Takovoj tužbi nema dakle mjesta ne samo, kako se to općenito pogrješno shvaća, istom onda, kada je gradjevina dovršena, nego već onda, kada je gradjevina dospjela dotle, da interesenat ne može više izvršiti svoje pravo. Posjednik na pr. služnosti puta (§ 477. t. l. o. g. z.) gubi tužbu smetanja posjeda te služnosti već onda, kada je gradjevina do-

spjela dotle, da se on tim putem ne može više služiti, a ne tek onda, kada je gradjevina dovršena. Dakako da se protiv toga buni »pravna svijest«, ali je ta »pravna svijest« na krivom putu. Ovdje je dosta, da prstom upiremo na pozitivno naredjenje zakona, koje dopušta tužbu, samo dok je interesenat ugrožen u svojim pravima.

Četvrta zasebnost je neminovna posljedica prethodne i sastoji se u tome, što tužbeni zahtjev i shodno tomu i sudska odluka (konačna odluka) ima da glasi na zabranu novosti (Verbot einer solchen Neuerung — § 340.). To isto odredjuje § 57. odj. 4. z. o sm. p.: »Odluka ova valja samo kao privremeno pravilo za posljednji faktični posjed, ili pak izriče privremeno kakovu zabranu ...« Isto odredjuju § 459. austr. gradj. parbenog postupka i § 553. novog grpp. Tražiti i ishoditi može se jedino zabrana podizanja gradjevine. O kakovom traženju i ishodjenju uspostave u ranije posjedovno stanje nemanigovora. I protiv toga će se buniti »pravna svijest« ali posve neosnovano, kako ćemo niže vidjeti.

Peta zasebnost je u logičnoj vezi sa obima prethodnima. Ta je zasebnost u tome, da sud redovito neće dopustiti, da se gradjenje nastavi, dok se stvar ne riješi (§ 341. o. g. z.). Već iz ovoga propisa se vidi, da se radi o izdavanju privremene odredbe. I doista procesualni propisi odredjuju to naročito. — § 10. z. o sm. p. propisuje:

»U koliko po propisu gradjanskoga prava ima mjesta zabrani proti poduzetniku gradnje ili djela, da ne nastavlja gradjenje, dok stvar ne bude riješena, ima se o tom na prošnju tužiteljevu odmah kod rješavanja tužbe narediti, što je potrebno.« — Novi gradjanski parbeni postupnik u § 550. odredjuje posve u skladu sa § 456. austr. grpp.:

»Na osnovu traženja, stavljenoga u tužbi, da se po propisima gradjanskoga zakonika izda zabrana podizanja ili rušenja gradjevine, vodnih ili drugih naprava, sudac će odmah, kada izda prvu odluku po tužbi, i bez preslušanja protivne stranke narediti, što je potrebno.«

Značaj te privremene odredbe je očit. Dok je u drugim slučajevima smetanja posjeda ostavljeno ocjeni suca, da li će, kada i uz koje uvjete izdavati privremene odredbe (§ 12. z. o s. p., § 458. austr. grpp., § 552. novog grpp.), sudac ovdje na zahtjev traženja tužitelja mora u pravilu privremenom odredbom zabraniti podizanje odnosno rušenje gradjevine. A mora to i biti zbog toga, što bi inače konačna odluka, koja može samo da izriče zabranu gradjenja, ako bi tuženi uprkos tužbe dalje gradio, ostala neovršiva. Kako će se ovršiti zabrana gradjenja, kada je gradjevina ma i samo djelimice podignuta? Kako smo pak više gore vidjeli, dosta je, da je podignuta dotle, da je interesentovo pravo već povrijedjeno. Za izdavanje takove privremene odredbe potrebno je prema spomenutim procesualnim propisima izričito tužiteljevo traženje. Propusti li on, da to blagovremeno zatraži, a tuženi dalje gradi dotle, da je tužiteljevo pravo povrijedjeno, propao je on sa svojom tužbom na zabranu. Tužba smetanja posjeda podizanjem gradjevine ima naime; kako smo već istakli, svrhu, da spriječi povredu ugroženoga interesentovoga prava. Ako je provedba već nastupila bilo prije tužbe, bilo tokom parnice, ne može interesenat ishoditi uspostavu ranijega posjedovnoga stanja i prema tome njegova je tužba s početka bespredmetna ili je postala takovom.

Zato se i riječi § 341. reč. 2. »kod bliske i očite pogibli« i riječi u istom paragrafu reč. 1. »produženje gradjenja« moraju tumačiti shodno izloženomu stanovištu. Nekoji tumače riječi o »bliskoj, očitoj pogibli« tako, kao da bi značile, da je tužba smetanja posjeda po §§. 340.—342. dopuštena i onda, kada bi gradjevina djelomice bila već podignuta, kada je dakle ugroženo pravo već povrijedjeno, i prema tome ne samo onda, kada je interesentovo pravo istom ugroženo. Medjutim takovo bi tumačenje prouzročilo očit nesklad izmedju tako tumačenih riječi i prije navedenih zakonskih naredjenja. A notorno je, da tumačenje, koje vodi protivurječnosti sa drugim zakonskim naredjenjima, ne valja (§ 6. o. g. z.). Kada je tome tako, onda pomenute riječi treba drugačije tumačiti i to tako, da ne stvaraju nesklad sa drugim propisima, već da budu s njima suglasne. Za ispravno tumačenje tih riječi valja imati na umu, da zasebni propisi §§ 340.—342. o. g. z. obradjuju ne samo podizanje novih zgrada, već i vodnih naprava. Vodna naprava može se podići jedino u svrhu odbrane od kakove štete (na pr. poplave). Zakon misli dakle samo na štetu, koja bi mogla nastati zbog nepodizanja naprave, namijenjene baš obrani od štete spolja, a nipošto na štetu, koja bi mogla nastati od same započete ali nedovršene zgrade, kao na pr. od nekakovih nedovršenih svodova. Sam Randa, koji (u opasci 86. na str. 285. — 4. izdanje) navodi taj primjer o nedovršenim svodovima veli: »Zapisnici misle (isto tako i Zeiller) poglavito na gradjevinu od prijeteće štete, isto tako osnova II. § 60.« Pa razumije se. Ne može tako dotjeran zakon, kao što je opći gradjanski zakon da samom sebi protuslovi već u propisima jedne i iste institucije.

Zato se i zabrana, da se »nastavi gradjenje«, nema razumijevati u smislu, da se može izdati zabrana daljega gradjenja, kada je gradnja započeta, nalazila se ona ma u kojem stadiju, samo dok nije dovršena. Ne smije se to tako tumačiti, jer bi takovo tumačenje dolazilo u sukob sa ostalim navedenim jasnim zakonskim naredjenjima. Zabrana se može izdati kod doduše započete, točnije pripremljene, ali ne dotle dospjele gradnje, da se ne bi više moglo govoriti istom o ugroženom pravu, nego da bi već bila nastupila povreda prava. Vrlo točno je ta misao izražena u §. 550. novoga grpp. »o zabrani podizanja ili rušenja gradjevine«, jer uklanja dvomisleni izraz: »Zabrana, da se nastavi gradjenje«.

Tužba dakle mora u svakom slučaju biti podnešena, dok je gradjevina u tom stadiju, da je interesentovo pravo istom ugroženo. Ali gradjevina ne smije ni tokom parnice smetanja posjeda napredovati dotle, da je već nastupila povreda interesentovoga prava. Zato sud na prijedlog mora već privremenom

odredbom zabraniti gradjenje. Od toga pravila zakon pravi izuzetak u drugoj reč. § 341., kada propisuje, da sud u dva slučaja može tokom parnice privremeno dopustiti produženje gradjenja: 1. ako bi od privremene zabrane produženja gradjenja nastala bliska, očita pogibao, 2. ako gradilac dade primjereno obezbjedjenje, da će postaviti stvar u prijašnje stanje i naknaditi štetu, a zabranilac u ovom slučaju ne dade slično obezbjedjenje za posljedice zabrane. No što je s tim izuzetkom, to ćemo kasnije vidjeti.

Šesta i posljednja zasebnost tih propisa je u tome, što interesenti (posjednici nepokretne stvari ili stvarnoga prava), ako se je gradilac propisno zaštitio protiv njihovih prigovora, gube ne samo posesornu, već i petitornu zaštitu i da interesenat, ako je njegovo pravo već povrijedjeno, sve da je stavio pred gradjevnom komisijom svoje prigovore, ne može kod suda tražiti uklonjenje novoga stanja, t. j. stanja, stvorenoga podignutom gradjevinom, odnosno tražiti uspostavu ranijega stanja ne samo posesorno, nego ni petitorno.

Uopće je petitorna tužba bez prethodne tužbe smetanja posjeda dopuštena onda, kad bi interesenat zakasnio sa tužbom smetanja posjeda, uz pretpostavku dakako, da se inače pojavljuju svi gore navedeni uvjeti za tužbu smetanja posjeda prema propisima §§. 340—342. o. g. z., ili kada bi on bilo s kojih razloga dao prednost petitornoj tužbi, t. j. kada bi neposredno petitornom tužbom tražio zabranu gradjenja.

Poslije dovršene parnice smetanja posjeda imademo mogućnost petitorne tužbe, predvidjene u § 57. z. o s. p., § 459. austr. grpp. i § 553. novoga grpp. na ostvarivanje prava na posjed — i to tužbu gradioca u slučaju, da je zabranilac uspio u posjedovnoj parnici, a tužbu zabranioca u slučaju, da je gradilac uspio u posjedovnoj parnici, — ali u oba slučaja uz pretpostavku, da zabranočevo pravo nije već povrijedjeno.

Sve, što vrijedi za podizanje gradjevine, vrijedi prema § 342. o. g. z. i za rušenje stare zgrade, dakle: 1. interesenat gubi posjedovnu zaštitu svoga ugroženog rušenjem gradjevine prava, ako se je rušilac propisno zaštitio protiv prigovora toga interesenta; — 2. zabranu mogu tražiti samo posjednici nepokretne stvari ili stvarnoga prava; ne mogu da je traže posjednici osobnih prava: — 3. tužba se može podnijeti, samo dok je interesentovo pravo ugroženo, prema tome nikako onda, kada je njegovo pravo već povrijedjeno; — 4. tužbeni zahtjev i sudska odluka moraju glasiti na zabranu »novosti«, t. j. rušenja; — o kakovoj uspostavi u ranije posjedovno stanje nema ni govora; — 5. u pravilu sud će morati izdati odmah na tužbu, a na osnovu tužiteljevoga traženja, privremenu odredbu, kojom se rušenje zabranjuje; — 6. interesenat, ako se je gradilac propisno zaštitio protiv njegova prigovora, gubi ne samo posesornu već i petitornu tužbu za uščuvanje svoga prava. Bez prethodne tužbe smetanja posjeda petitorna tužba je dopuštena onda, kada bi interesenat zakasnio sa tužbom smetanja posjeda uz pretpostavku dakako, da se inače pojavljuju svi gore navedeni uvjeti za tužbu smetanja posjeda prema propisima §§. 340.—342. o. g. z., ili kada bi on neposredno petitornom tužbom tražio zabranu rušenja. Poslije dovršene parnice smetanja posjeda moći će petitorno da tuži ili zabranilac ili gradilac prema tomu, tko je podlegao u posesornoj parnici, no uvijek uz pretpostavku, da zabranočevo pravo nije već povrijedjeno rušenjem gradjevine.

A sada da iznesemo rationem legis tih propisa, da izložimo opravdanost njihovih prije istaknutih zasebnosti. To je, kako je već spomenuto, tim potrebnije, što se inače ti propisi ne mogu ispravno shvatiti, kako se oni doista i ne shvaćaju, bar ne u svemu i u svim konsekvencijama.

Propis §. 340. o. g. z. govori o zgradama, vodnim ili kojim drugim gradjevinama. Svatko će uvidjeti, da u pravilu, a mjerodavno je samo pravilo, svaka zgrada služi u iole civiliziranoj ljudskoj zajednici prekim što više najprečim ljudskim potrebama. Zato je i prirodno, da država pogoduje podizanju novih zgrada. No kod napredovanja civilizacije stambene potrebe rastu čim dalje tim više. Nije dosta, da je čovjek pod krovom, nego je potrebno, da stambene prostorije odgovaraju većim zahtjevima materijalne civilizacije a ujedno i higijene. U tom pogledu prednjači Njemačka, gdje već svaki radnik stanuje u udobnim prostorijama, snabdjevenima savremenim komforom. Država je u najvećoj mjeri interesirana na zdravlju svojih gradjana, koje opet, osim od drugih faktora, zavisi i od toga, u kakovim prostorijama ljudi stanuju, pa se stoga svima svojim snagama stara, da po mogućnosti stane na put stambenim nedostacima. Zato ona potpomaže sva nastojanja pojedinaca, a naročito korporacija oko podizanja novih kuća. To ona čini raznim mjerama na pr. podjeljivanjem poreskih olakšica i davanjem zajmova uz povoljne uvjete. Osim toga država i sama diže stambene zgrade, a utiče takodjer i na javnopravne korporacije, na samoupravna tijela, da to isto čine.

U kolikoj je mjeri država interesirana na pitanju stambenih zgrada, vidi se po tome, što se ona za vrijeme stambenih kriza ne žaca zadirati u ovlaštenja, koja izviru iz privatnoga prava, što se ona u takovim vremenima ne ustručava bar privremeno i ukinuti postojeće zakonske propise privatnoga prava. A to država zato može, jer je privatno pravo tek izlijev volje državne vlasti, koja nad sobom nema nekakve druge vlasti, i zbog toga može svaku institucije privatnoga prava, pa zato i instituciju privatne svojine svaki čas modificirati i u krajnjoj nuždi dabome i ukinuti kao takovu. Ali ne samo što državna vlast to može, ona to i mora učiniti, kada to traže potrebe solidarnosti državne zajednice, kada to traže potrebe viših općih interesa .

»Privatno pravna svojina od rimskog vremena pa do danas uslijed razvitka društva i promjene u shvaćanjima je pretrpila znatne izmjene, kako u obimu predmeta tako i u obimu ovlaštenja same vlasti, koja sačinjava suštinu i sadržaj tih prava. Danas je za svakoga jasno, da privatna svojina ne predstavlja više nikakovo apsolutno pravo, postoji pravo društva, pravo zajednice, koje je više i kadgod to opći interesi zajednice zahtijevaju, onda je privatno pravo pojedinca dužno, da se ograniči i da izvjesna ograničenja budu podnašana u interesu društva i solidarnosti.« Tako se je posve ispravno kod nas godine 1926. opravdavalo donošenje novoga zakona o stanovima. Naročito iz ograničenja privatne svojine po stambenim zakonima iskače javnopravni elemenat te privatno-pravne institucije, koji može u sta-

novitim okolnostima toliko osiliti, da se privatno-pravni elemenat tek što primjećuje.

Vodne pak gradjevine gotovo posvema dolaze pod udar propisa javnoga prava, što je i razumljivo. A zakon, koji polazi sa razumnoga prosudjivanja postojećega stanja stvari, t. j. postojećih životnih potreba, uočio je svu važnost gradjevina i za vrijeme normalnih prilika. Uočio je važnost toga pitanja sa gledišta općih interesa. Obzir na tu važnost ozakonjen je naročito u §§ 417.—419. o. g. z.

Prema §. 417. o. g. z. ako tko na svojem zemljištu podigne kakovu zgradu i tudju je gradju upotrijebio, zgrada ostaje njegovo vlasništvo. Gradilac bit će doduše dužan, da plati oštećeniku vriednost gradje po općenoj ili najvišoj cijeni i povrh toga, da mu naknadi i svaku drugu štetu prema tome, da li je gradilac postupao u dobroj ili zloj vjeri. Ali oštećeni ne može tražiti povratak gradje, ne može tražiti, da se zgrada ruši zato, da mu se povrati gradja. To je očiti izuzetak od pravila, da vlasniku pristoji pravo, da sudski traži oduzetu mu stvar od svakoga držaoca. To je prava eksproprijacija, i premda je samovlasna, pa stoga nepredvidjena ni u kojem zakonu o eksproprijaciji, ona je ipak sankcijonirana zakonom. Zašto? Zato, jer je zgrada ne samo u korist njezinoga vlasnika, nego uopće u korist ljudske zajednice. Nema tu uspostave u ranije posjedovno stanje, nema tu vlasničke tužbe, nema tu rušenja zgrade.

Prema § 418. o. g. z. ako je tko gradio gradjom na tudjem zemljištu, bez znanja i volje vlasnika zemljišta, zgrada pripada vlasniku zemljišta. I ovdje dolazi u pitanje tek naknada troškova, ali o kakovom rušenju nema ni govora. Ako je pak vlasnik zemljišta znao za gradjenje, pa ga nije odmah zabranio poštenomu gradiocu, vlasništvo zemljišta prelazi na gradioca. Opet ozakonjena samovlasna eksproprijacija. Vlasnik zemljišta može tek da traži općenu vrijednost izgubljenog zemljišta. Zakon ne rješava pitanje, što je pravo, ako vlasnik zemljišta zna za gradjenje, ali ga ne zabrani odmah nepoštenomu gradiocu. No iz duha zakona izlazi, da i u tom slučaju zgrada pripada vlasniku zemljišta. Naknada troška prosudjuje se u tom slučaju prema propisima o poslovodji bez naloga (§§ 1037—1040. o. g. z.).

Ističe se ponovno, da o kakovoj gradiočevoj dužnosti rušenja nema ni govora. Kada zemljište prelazi u vlasništvo gradiočevo, dužnost rušenja ne dolazi uopće u pitanje. Kada pak zgrada pripada vlasniku zemljišta, ne može on tražiti njezino rušenje, jer zato nema nigdje zakonskog uporišta. Vlasnik može raspolagati po miloj volji sućanstvom i koristima stvari i svakoga drugoga isključiti od toga, on se može svojom stvari služiti ili ne služiti, on je može uništiti, prenijeti u cijelosti ili djelomično na druge ili odreći se je bezuvjetno t. j. napustiti je (§§ 354. i 362. o. g. z.), ali ne može tražiti, da je ma tko drugi uništi. Zakonsko naredjenje §. 418. o. g. z., da se sa nepoštenim gradiocem postupa kao sa poslovodjom bez naloga, u vezi sa naredjenjem § 1038. o. g. z., nema se tumačiti tako, da bi gradilac bio dužan porušiti zgradu. Ne može se to tako tumačiti, jer je § 418. prije toga odredio, da zgrada pripada vlasniku zemljišta. Time što zakon odredjuje, da zgrada pripada vlasniku zemljišta, isključio je a priori gradiočevu dužnost rušenja. Kada bi zakon dopustio mogućnost dužnosti rušenja, ne bi mogao izreći, da zgrada pripada vlasniku zemljišta. Prelaženje koje stvari u nečije vlasništvo i obaveza drugoga, da tu stvar uništi, dva su pojma, koja se ne podnose. Upućenje na propise o poslovodstvu bez naloga ima na umu samo naknadu troškova (§§ 1037.—1038. o. g. z.). Propis §. 418. o. g. z., kada bi predvidjao obavezu rušenja zgrade po nepoštenom gradiocu, ne bi mogao nikako glasiti onako, kako glasi. Ta kod podignute na zemlještu zgrade uvijek je naime slučaj, da stvar (zemljište) postaje neuporabljiva za svrhu, za koju ju je vlasnik do sada upotrebljavao, pak se zakon ne bi pozivao na propise o poslovodstvu bez naloga, već bi odredjivao, da za slučaj zle vjere gradiočeve zgrada ne pripada vlasniku zemljišta, već da je gradilac dužan zgradu porušiti. To pitanje valjalo je potanje obraditi, da se ne ostavi ni najmanja sumnja o tome, da je obaveza rušenja gradjevine u svima slučajevima isključena. Isti odnos izmedju vlasnika zemljišta i gradioca nastaje po §. 419. o. g. z. i onda, kad gradilac podigne zgradu na tudjem zemjištu tudjom gradjom. Ako vlasnik zemljišta nije znao za gradjenje, zgrada pripada njemu, i gradilac ima samo protuzahtjev na naknadu troškova, kako je to odredjeno u §. 418. o. g. z. Ako je naprotiv vlasnik zemljišta znao za gradjenje, ali ga nije odmah zabranio poštenomu gradiocu, vlasništvo zemljišta prelazi na gradioca. U ovom slučaju ima vlasnik zemljišta protuzahtjev na naknadu vrijednosti zemljišta. Konačno, ako je vlasnik zemljišta doduše znao za gradjenje i ipak nije to odmah zabranio i dakle postupao dolozno, ali je i gradilac gradio u zloj vjeri znajući naime, da gradi na tudjem zemljištu, vlasništvo zgrade ostaje kod vlasnika zemljišta. Prema vlasniku gradje gradilac ima iste obaveze kao po §. 417. o. g. z. I ovdje dakle o kakovoj obavezi rušenja zgrade nema ni govora.

Zakon u svima tim propisima ne razlikuje, da li je zgrada dovršena ili nedovršena. Čim je ona dospjela dotle, da bi za uspostavu u ranije stanje trebalo išta rušiti, već nastupaju posljedice predvidjene u cit. naredjenjima. Zato i § 418. veli, da vlasnik zemljišta gubi zemljište, na kome se gradi, ako nije poštenomu gradiocu zabranio gradjenje odmah. »Odmah« znači: kod pripremnih radnja. Ako je vlasnik zemljišta saznao za gradjenje u docnijem stadiju gradjenja, kada se naime zgrada već počela dizati, već nastupa slučaj, da zgrada pripada njemu. Isti je slučaj, kada je on doduše znao i nije odmah zabranio gradjenje, ali je i gradilac bio u zloj vjeri.

Istom sada, kada smo se osvrnuli na propise §§ 417.—419. o. g. z., možemo shvatiti propise o smetanju posjeda, učinjenom gradjenjem po §§. 340.—342. o. g. z., u potpunom njihovom značenju, istom sada možemo shvatiti, u kolikoj se mjeri griješi u tom pogledu.

Zakon je podizanje gradjevina upravo povlastio, a učinio je to pogledom na opće interese ljudske zajednice. Sada shvaćamo sve ranije pomenute zasebnosti propisa §§. 340—342. o. g. z.

Ako se gradilac propisno zaštitio protiv prigovora navodnih interesenata, ako se je on naime pobrinuo, da navodni interesenti budu blagovremeno i propisno pozvani pred gradjevnu komisiju, ali oni nisu

pristupili ili nisu stavili svoje prigovore, oni gube posjedovnu zaštitu svojih prava. Prema tome povlašenje po propisu §. 340. o. g. z. ide i dalje, nego li je to predvidjeno u §§, 418.—419. o. g. z. Veće povlaštenje je u tome, što je zakon odredio zasebni upravni komisijonalni postupak u tu svrhu, d a o b r a n i g r a d i o c a o d k a s n i j i h s m e t n j a. Prirodna posljedica toga većega povlaštenja je u tome, što zgrada ne će pripasti nemarnomu vlasniku (posjedniku) zemljišta ni onda, ako je gradilac znao, da gradi na tudjem zemljištu (prva zasebnost).

Razumljiva je sada i druga gore istaknuta zasebnost: da zabranu podizanja gradjevine mogu da traže samo posjednici nekretnina i stvarnih prava. Zakon povlašćuje podizanje gradjevina radi opće koristi, pak stoga nije htio da to spriječe posjednici osobnih prava, dakle oni, čiji interesi su očito manje uvaživi. Povreda njihovih prava je manje zlo od zla, koje bi nastalo spriječenim podizanjem gradjevine. Kada zakon odredjuje pače prelaz vlasništva zemljišta na poštenoga gradioca, ako je vlasnik znao za gradjenje, a nije ga odmah zabranio (§§ 418. 419. o. g. z.), posve je shvatljivo, da nije htio dozvoliti sprečavanje gradjenja na pr. po zakupnicima. Podizanjem gradjevina ima se zemljište smatrati propalim, pa zato § 1112. o. g. z. i propisuje, da se uporabna pogodba ukida sama po sebi, ako propadne stvar, koja je dana u porabu, i ako je tomu kriva jedna stranka, da drugoj stranci pripada naknada. Isto vrijedi kod rušenja stare zgrade. Stara zgrada će se u pravilu rušiti, ako je ona postala zbog trošnosti neuporabljiva ili pak u svrhu, da se sagradi veća zgrada, dakle je rušenje stare zgrade u opću korist. Istina da § 1.118. o. g. z. naredjuje, da najamnik nije dužan na svoju štetu dopustiti podizanje korisnije gradjevine, ali to ne znači, da on može to spriječiti. Prema tomu propisu najmodavac može tražiti ranije raskinuće uporabnog ugovora, ako se zgrada mora iznova podići. U tom slučaju ne pripada najamniku nikakova naknada štete. Ako pak podizanje nove zgrade nije potrebno već samo korisno, najamnik imat će po §. 1112. o. g. z. pravo na naknadu štete, ako mu najmodavac nije blagovremeno otkazao, i drugo ništa. To je smisao toga zakonskog naredjenja, a mora to i biti, jer bi inače ono dolazilo u opreku sa §. 340. o. g. z., koji daje ovlast zabrane samo posjednicima nekretnine ili stvarnoga prava. Sada je tek posve jasno, da nema ni govora o tome, da bi posjednici osobnih prava mogli tražiti posjedovnu zaštitu po općem propisu § 339., kao što nema ni govora o dopuštenosti izbora zaštite po tom propisu ili po specijalnim propisima §§. 340.—342. O tom nema ni govora, jer bi onda, kako je već ranije rečeno, ti specijalni propisi bili posve izlišni, budući da bi se svatko služio opsežnijom i uspješnijom zaštitom po općem propisu. A tumačenje, koje vodi takovomu rezultatu, nesumnjivo je pogrješno. Dalje, suprotno tumačenje protivilo bi se poznatoj istini, da specijalni propisi isključuju primjenu generalnih propisa. Najzad, takovo tumačenje bi bilo u očitoj opreci sa propisima §§. 418. i 419. o. g. z., koji bez izuzetka isključuju rušenje podignutih gradjevina i dapače odredjuju prelaz vlasništva zemljišta od vlasnika na gradioca, dok bi prema općim propisima posjednik zemljišta mogao tražiti rušenje gradjevine i povratak posjeda! Pa zar bi moglo biti očitijega protuslovlja?

Sada se istom ukazuje u potpunoj mjeri opravdana treća zasebnost: da interesenat može da tuži, samo dok je u g r o ž e n u svojim pravima. Čim je naime zgrada podignuta, onda dolaze do primjene propisi §§. 418.—419. o. g. z. Zgrada pripada ili vlasniku zemljišta, ili gradiocu. »Odmah« u §. 418. o. g. z. posve odgovara »ugroženosti« §. 340. o. g. z. Već je istaknuto, da zgrada ne mora biti dovršena. Sada možemo sa potpunom sigurnošću utvrditi, u kojem će se stadiju podignuća gradjevine smatrati, da je povreda interesentovoga prava već nastupila. Prema §§. 418. i 419. o. g. z. vidjesmo, da je svako rušenje isključeno. Znači da posjednik nekretnine ili stvarnoga prava n i j e v i š e u g r o ž e n n e g o p o v r i j e d j e n u s v o j e m p r a v u v e ć o n d a, k a d a b i s e m o r a l o m a š t o r u š i t i, d a s e z e m l j i š t e d o v e d e u r a n i j e s t a n j e. To tumačenje mora da bude ispravno, jer se podudara sa propisima §§. 418. i 419. o. g. z. i sa samim §. 340. o. g. z., koji govori o ugroženosti. A o ugroženosti ne može da bude više govora, kad rušenjem valja uspostavljati ranije stanje (arg. ex. § 1323. o. g. z.). Shodno tome ima se prosuditi pojam ugroženosti i kod rušenja zgrade. I ovdje ne može biti govora o ugroženosti, kada bi gradjenjem valjalo uspostaviti staru zgradu. Ali u oba slučaja treba da su počele potrebne predradnje, jer bez ovih nema ni ugroženosti.

Četvrta zasebnost, prema kojoj tužbeni zahtjev mora glasiti na zabranu podizanja gradjevine odnosno rušenja stare zgrade, ne samo što je izrijekom uzakonjena, kako je već prije izloženo, ne samo što je u skladu sa propisom §. 340. o. g. z., da se tužba ima podnijeti, samo dok je interesenat ugrožen u svojem pravu, nego ona dobiva posvemašnje razjašnjenje u naredjenjima §§ 418. i 419. o. g. z. Kada nema mjesta rušenju podignute gradjevine, ma u komegod stadiju se ona nalazila, odnosno kada nema mjesta uspostavi u ranije stanje porušene stare zgrade, ma svejedno dokle je rušenje dospjelo, posve je logički, da tužbeni zahtjev ne može glasiti na uspostavu ranijega posjedovnog stanja, i prema tome je posve logički, da tužbeni zahtjev ide jedino na zabranu podizanja odnosno rušenja. Tužbeni zahtjev bi trebao od prilike da glasi ovako: »Namjeravanim gradjenjem B-a na čestici ugrožen sam u posjedu te čestice (služnosti kolnika preko te čestice), te se stoga tuženomu zabranjuje podizanje gradjevine«. Konačna odluka, koja bi udovoljila tužbenomu zahtjevu, ovršila bi se po §. 457. grpp., §. 355. austr. ovršnoga reda t. j. novčanom globom ili zatvorom.

Isto tako se ukazuje posve shvatljiva i peta zasebnost t. j. propis o o b l i g a t n o m izdavanju (u koliko ima takov tužiteljev prijedlog) privremene odredbe zabrane podizanja nove zgrade odnosno rušenje stare zgrade, ne samo s razloga, što je taj propis u logičnoj vezi sa ostalim propisima §§ 340.—342., već i s razloga, što je u skladu sa propisima §§. 418. i 419. o. g. z. Tek pogledom na propise §§. 418. i 419. možemo posve razumjeti i šestu zasebnost, naime zašto interesenat, ako nije, premda propisno i blagovremeno obavješten, prigovorio u gradjevnom komisijonalnom postupku namjeravanomu gradjenju, ne može ni petitornom tužbom zabraniti podizanje odnosno rušenje gradjevine. To izlazi doduše jasno iz propisa §. 340. o. g. z. Kada interesenat ne može u navedenom slučaju spriječiti gradjenje tužbom smetanja po-

sjeda, ne može to prirodno ni petitornom tužbom, jer bi to značilo izigravanje samoga propisa §. 340. o. g. z. Ali svoje zaključno objašnjenje dobiva ta zasebnost u zakonovom pogodovanju podizanju gradjevina. Sa toga vidika (§§ 418 .i 419. o. g. z.) razumljivo je i to, da interesenat ne može ni petitornom tužbom, ma da je i propisno u upravnom postupku prigovorio gradjenju odnosno rušenju, ako je već povrijedjen u svojem pravu, tražiti uklonjenje novoga stanja, t. j. rušenje podignute gradjevine, odnosno uspostavu porušene stare zgrade.

Kadgod je dosada bilo govora o petitornoj tužbi, to se razumijeva: 1. petitorna tužba, koju bi ulagao posjednik nekretnine ili stvarnoga prava zato, što je promašio rok za podnešeneje tužbe smetanja posjeda, ili zato, što bi on neposredno podnosio petitornu tužbu mjesto tužbe smetanja posjeda sa zahtjevom zabrane podizanja odnosno rušenja; — 2. petitorna tužba gradioca za slučaj, da je zabranilac uspio u posjedovnoj parnici; — 3. petitorna tužba zabranioca za slučaj, da je gradilac pobjedio u posjedovnoj parnici. Ali osim tih petitornih tužbi ima i drugih. To su petitorne tužbe, koje izviru iz propisa §§. 418. i 419. o. g. z.

Ako je gradilac gradio na tudjem zemljištu bez znanja vlasnika, ovaj ima petitornu tužbu na priznanje vlasništva zemljišta i zgrade, u koliko bi mu, prirodno, gradilac djelotvorno osporavao to pravo. S druge strane ima gradilac petitornu tužbu protiv vlasnika zemljišta za svoje protuzahtjeve, t. j. naknadu troška u onoj mjeri, kako je to odredjeno za poštenoga odnosno nepoštenoga gradioca. Isto važi i za slučaj, da je vlasnik zemljišta doduše znao za gradjenje na tom zemljištu i nije ga odmah zabranio, ali je gradilac nepošten.

Ako je pak gradilac pošten i vlasnik zemljišta je znao za gradjenje, ali ga nije odmah zabranio, imat ćemo petitornu tužbu gradioca na priznanje prava vlasništva zemljišta zgrade i petitornu tužbu vlasnika zemljišta na isplatu vrijednosti zemljišta.

S time u vezi valja obrazložiti, što znači, da je vlasnik zemljišta o d m a h zabranio gradjenje (odnosno rušenje). Što znači »odmah«, to je već prije istaknuto. »Odmah« znači kod »pripremnih radnja« i prije nego li se je zgrada stala dizati odnosno rušiti.

Kako se pak zabranjuje gradjenje? Gradjenje se zabranjuje jedino tužbom i to tužbom smetanja po §. 340. o. g. z. ili pak petitornom tužbom bilo mjesto tužbe smetanja posjeda (vidi gore), bilo pošto je interesenat odbijen sa tužbom smetanja posjeda. Nije dakle dosta prigovor pred gradjevnim povjerenstvom. Da je tome tako, vidi se po tome, što interesenat, koji je prigovorio gradjenju odnosno rušenju, tim prigovorom tek dobiva mogućnost, da tuži gradioca, tražeći zabranu podizanja odnosno rušenja. Ako nije prigovorio uz pretpostavku, da je bio propisno i blagovremeno pozvan, da predstane gradjevnom povjerenstvu, on nema uopće mogućnosti, da traži tu zabranu.

Čim je pak vlasnik zemljišta tužio, dakako odmah (§ 418. o. g. z.) t. j. dok je samo ugrožen u svojem pravu (§ 340. o. g. z.), a u parnici je nadvladao gradioca, zgrada pripada njemu, ako je gradilac unatoč

tužbe dalje gradio, osim u jednom jedinom slučaju, da je posjednik zemljišta (dakle tobožnji vlasnik) doduše nadvladao u posesornoj parnici, ali je podlegao u kasnijem petitornom postupku. Znači, da mu je tužba na zabranu propala, ali zato dobiva vlasništvo zgrade. Imalac pak kojega stvarnoga prava će imati u pravilu, izuzevši naime uživaoca, čije će se pravo uživanje protegnuti na zgradu, pravo naknade štete na pr. kod služnosti puta prema općim propisima o naknadi štete (§§ 1293 i slijedeći o. g. z.)

Pošto je tako potpuno obradjen normalni slučaj smetanja posjeda, učinjenoga podizanjem (odnosno rušenjem) gradjevine, prelazimo na abnormalni slučaj. Normalnim slučajem smatramo onaj, kada gradilac na interesentovu tužbu blagovremeno obustavi pripremne radnje gradjenja, ili pak kada unatoč tužbe diže gradjevinu bez dozvole suda. Abnormalnim slučajem smatramo pak onaj, kada gradilac diže gradjevinu temeljem privremene dozvole suda u smislu naredjenja druge rečenice §. 341. o. g. z.

To je naredjenje nejasno i krživo. Nejasno je u samom sebi, nejasno pogledom na normalni slučaj §. 340. i nejasno pogledom na propise §§ 418. i 419. o. g. z. Nejasno je u samom sebi s ovih razloga: Za slučaj bliske očite pogibli naredjenje naime ne traži davanje obezbjedjenja, dok je u svima drugim slučajevima neminovni uvjet privremene dozvole daljega gradjenja taj, da gradilac dade primjereno obezbjedjenje za uspostavu ranijega stanja i naknadu štete. Kakove su posljedice onda, kada bi sud konačnim rješenjem našao, da je gradjenje protupravno? Za slučajeve, u kojima je obezbjedjenje dano, pitanje se daje još kako tako riješiti: u koliko gradilac ne bi htio sam rušiti podignutu gradjevinu, propalo bi mu obezbjedjenje. Ali što za slučaj bliske očite pogibli, kada nema obezbjedjenja? Da li možda nastupaju iste posljedice, kao kad gradilac dalje gradi bez privremene dozvole suda, t. j. da zgrada prelazi u vlasništvo vlasnika zemljišta? Izgleda da ne, jer je taj slučaj izjednačen onome, u kojem gradilac daje obezbjedjenje. Ili je gradialc možda dužan, da poruši podignutu gradjevinu? Opet izgleda, da ne, kada zakon ni za drugi slučaj ne traži, da gradilac poruši gradjevinu, ako ne će.

Naredjenje je nejasno pogledom na propis §. 340. o. g. z., koji ne pozna uspostave u ranije stanje već samo sprečavanje povrede ugroženoga prava. Kada dakle tužbeni zahtjev ima da glasi, kako vidjesmo, na zabranu podizanja gradjevine, kako može sud ipak privremeno dozvoliti podizanje gradjevine? Naredjenje je naročito nejasno pogledom na propise §§ 418. i 419. o. g. z., koji uopće isključuju rušenje. Tražiti od gradioca, da dade obezbjedjenje za uspostavu u ranije stanje, znači dolaziti u očito protuslovlje sa propisima §§. 418. i 419. o. g. z.

Naredjenje je i krživo, jer nije izgradjeno niti u općem gradjanskom zakoniku, a niti u procesualnim propisima. Kako da glasi konačna odluka ili osuda? Opći gradanski zakonik znade samo za zabranu »novote« i shodno tome propisuju procesualni zakoni (§ 57. z. o s. p., § 459. austr. grpp.), da će sud izreći zabranu. A kako će sud izricati zabranu podizanja gradjevine, kada je bilo uz obezbjedjenje bilo bez

njega dozvolio gradjenje ma i samo privremeno? Moglo bi se doduše kazati, da će nastupiti ono, što je gore rečeno za slučaj, da gradilac dalje gradi, premda je podnešena tužba na zabranu gradjenja, t. j. da je tužba na zabranu doduše propala, ali da će zato zgrada pripasti vlasniku zemljišta. Prije svega bilo bi prilično čudnovato, da bi zakon predvidjao propadanje kakove tužbe kao posljedicu sudske privremene odredbe .Jedno je, ako tužba propadne zbog tuženikovoga postupka kao neminovna posljedica toga postupka, a drugo je, ako ta posljedica nastaje kakovom odredbom samoga suda. Dalje, izgleda, da zakon ne će ono, što je gore rečeno za slučaj nedozvoljenoga gradjenja, kada predvidja obezbjedjenje za uspostavu ranijega stanja i za naknadu štete. Najzad zakon bi trebao svakako da jasno kaže, kakove će biti posljedice na slučaj, da gradilac, koji dozvolom suda dalje gradi, izgubi parnicu. A procesualni bi propisi svakako morali da kažu, što će se u takovim slučajevima izricati u konačnoj odluci odnosno osudi. Procesualni propisi o smetanju posjeda po §§. 340.—342. i ne govore o kakovom obezbjedjenju. Obezbjedjenje je doduše pomenuto u § 57. z. o sm. p. i §. 459. austr. grpp., ali se obezbjedjenje, kako se to naročito jasno razabira iz § 459. austr. grpp., odnosi na slučaj § 343. o. g. z. (cautio damni infecti), a nipošto na slučajeve, predvidjene u §§. 340—342. o. g. z. Tek naš novi grpp. u §. 553. odredjuje, da će se sudski zaključak (konačni zaključak) ograničiti samo na to, da se u slučajevima iz §. 550. grpp. privremeno po gradjevinskom zakoniku izreče zabrana i l i o b e z b j e d j e n j e n a k n a d e š t e t e, k o j a b i m o g l a n a s t a t i u s l i j e d p r o d u ž e n o g a g r a d j e n j a i l i r u š e n j a. To je nešto drugo. Istom tom odredbom unosi se jasnoća u naše pitanje koli u procesualnom toli u materijalnopravnom pogledu. U prvom pogledu zato, što taj propis upućuje tužitelja, što ima da uradi, ako gradilac dalje gradi sa dozvolom suda ili bez nje, bilo da ponudi ili ne ponudi obezbjedjenje: Gradilac mora da promijeni prvobitni petit na zabranu u petit na obezbjedjenje. U materijalnopravnom pogledu pak zato, što se citirani procesualni propis (§ 553.) što više moguće prilagodjuje propisima §. 340. i §§. 418. i 419. o. g. z. Prvi propis ide zatim, da spriječi povredu ugroženoga prava, drugi propisi odredjuju prelaz zgrade u vlasništvo vlasnika zemljišta, ako je povreda već nastupila i u koliko je tužba na zabranu podnešena blagovremeno, t. j. prije nastupjele povrede. Tražiti, da gradilac dade obezbjedjenje z a u s p o s t a v u u r a n i j e s t a n j e, kako to čini druga reč. §. 341. o. g. z., znači dolaziti u protivurječje sa pomenutim propisima. Takova obezbjedjenja po novom grpp.-u nema više. Razumije se, da će i opći gradjanski zakon glasiti shodno novom procesualnom propisu.

Ranije je rečeno, da propis § 418. o. g. z. ne daje vlasniku zemljišta pravo na naknadu štete, kada zgrada predje u njegovo vlasništvo, ali pitanje štete može da dolazi u obzir kod posjednika stvarnih prava, n. pr. služnosti puta. Gradjenjem, kada nije dopušteno rušenje, propala je služnost, pak njezinomu posjedniku ne preostaje drugo nego naknada štete. Možemo doduše zamisliti i štetu, koja bi nastala i vlasniku zemljišta, koji dobiva vlasništvo zgrade, n. pr. na slučaj nedovršene zgrade ili na slučaj, da mu i dovršena zgrada ne odgovara ni-

kako, pak je ruši, a vrijednost gradje je manja od troškova, potrebnih za rušenje, ali zakon o takovoj naknadi štete u svojem specijalnom naredjenju § 418. o. g. z. ne govori ništa. Kod kodifikacije općega gradjanskoga zakonika bi valjalo svratiti pažnju na to pitanje i odrediti naknadu štete, u koliko bi se usvojilo mišljenje, da bi vlasnik zemljišta imao pravo i na naknadu štete, ma da je zgrada postala njegovo vlasništvo. Ako ne bude ni novi opći gradjanski zakonik predvidjao za taj slučaj i naknadu štete, onda će se citirani propis § 553. novoga gradjanskoga parbenoga postupka morati tumačiti tako, da će sud konačnom odlukom izricati obezbjedjenje naknade štete samo u slučajevima, u kojima se naknada štete može i tražiti, dakako u petitornom postupku, dakle u pravilu u slučajevima povrede stvarnih prava. Za slučaj naprotiv, u kojem zgrada prelazi u vlasništvo vlasnika zemljišta, konačna odluka ograničit će se na utvrdjenje zbilog se smetanja posjeda nekretnine i na izreku o naknadi parbenoga troška.

Drugo je pitanje, da li je uopće zgodno zakonsko naredjenje, da se konačnom odlukom izriče obezbjedjenje za štetu, koja bi mogla nastati zbog produženoga gradjenja ili rušenja, kada je cilj posjedovne zaštite po svojoj prirodi i zakonskom naredjenju taj, da se privremeno uredi faktično stanje posjeda (§§ 339., 345., 346. o. g. z.) odnosno spriječi povreda ugroženoga prava (§§ 340.—342. o. g. z.) i kada su procesualni zakoni s pravom isključili pitanje štete iz posesornoga postupka. No samo obezbjedjenje može se donekle opravdati i u samom posesornom postupku kod produženoga gradjenja ili rušenja, jer je tužba bar prvobitno bila uperena na zaštitu posjeda, jer je dakle bar s početka bio po srijedi posjed i jer će se samo pitanje naknade štete i onako riješiti u naknadnom petitornom postupku.

Ali kakvu vezu sa posjedom ima obezbjedjenje, predvidjeno u § 343. o. g. z. (cautio damni infecti)? Ako je tudja gradjevina ili koja druga tudja stvar u pogibli, da se sruši, predvidjeno u zakonu obezbjedjenje nema nikakve veze sa susjedovim posjedom stvarnoga prava. Ta njegov posjed, t. j. faktična vlast nad dotičnom stvari ne dolazi nikako u pitanje. Tu se radi jedino o pogibli b u d u ć e š t e t e, a nipošto o pogibli buduće povrede samoga posjeda. Ta posjed će ostati neokrnjen. Zato naredjenje § 343. o. g. z., prema kojemu posjednik stvarnoga prava može za pomenuti slučaj tražiti obezbjedjenje, ne spada nikako u instituciju smetanja posjeda. To su i uočili redaktori novoga gradjanskoga parbenoga postupka, i o takovom obezbjedjenju u § 553. mena više ni traga.

Vrlo bi bilo poželjno, da bi se uopće čitava institucija o posjedu i o posjedovnoj zaštiti u novom gradjanskom zakonu podvrgla temeljitoj reviziji u cilju, da se ona postavi na čvrste temelje, koji ne bi dopuštali, da se njima drma. Današnje zakonsko uredjenje te institucije je takovo, da rijetko tko znade, što je pravo; ono je takovo, da svakome dozvoljuje svakojaka najneosnovanija tumačenja; ono je konačno takovo, da su se o njemu mogle stvoriti i opće usvojiti odnosno održati krupne zablude, od kojih je najkrupnija ona, da zakon štiti u posjedu i razbojnike i kradljivce!

Kradje i utaje stvari male vrijednosti

Napisao: dr. Vragović Aleksa, tajnik stola sedmorice.

§ 314. odnosno § 318. k. z. opisuju (t. zv. običnu) kradju odnosno utaju, a u opisu djela ne navode veličine vrijednosti oduzete stvari kao obilježje djela, niti je navode kao kriterij za primjenu kaznene stavke.

Potrebno je doduše, da bi se učin mogao kvalificirati kao djelo iz § 314. ili § 318., da oduzeta odnosno prisvojena stvar ima neku imovinsku vrijednost, jer se inače ne bi mogla pribaviti sebi ili drugome »imovinska korist«, no stanovita najmanja visina te koristi ne nalazi se u opisu djela iz §. 314. i §. 318.

§ 320. pak opisuje kradje i utaje stvari male vrijednosti ali najviše do 300 D i to u alineji 1. bez ikakva drugoga obilježja, koje bi odstupalo od obilježja djela, opisanih u §§ 314. i 318., osim toga, da je oduzeta odnosno prisvojena stvar male vrijednosti.

Pita se, u kakovu odnosu stoji § 320. prama §§. 314. i 318., t. j. da li § 320. sadrži samo blaže kaznene stavke za izvjesni niz djela iz §§. 314. i 318., ili pak on opisuje posebne delikte, koji su po biću svojem različni od delikata, opisanih u §§. 314. i 318., te u čem je razlika izmedju tih delikata.

Rješenje ovoga pitanja je važno, jer se na osnovu toga rješava cijeli niz daljih pitanja, kako ćemo to niže pokazati.

Već sama gore istaknuta okolnost, da §§ 314. i 318. obuhvaćaju kradje i utaje stvari i najmanje vrijednosti i da ne isključuju kažnjavanje takovih kradja po tamo ustanovljenim stavkama, upućuju nas, da se u §. 320. mora da radi o deliktima po biću svojem različnim nego li su delikti, opisani u §§. 314. i 318., i da razlika ne može biti samo u visini vrijednosti oduzete odnosno prisvojene stvari (kako uzima Dolenc u svojem tumaču), jer bi to značilo, da zakon dva puta normira kažnjivost istih djela.

Da je zakonodavac hotio za običnu kradju i utaju (§§ 314. i 318.) imati dvije kaznene stavke obzirom na vrijednost oduzete odnosno prisvojene stvari, on bi morao ili obje te stavke ustanoviti u samim tim paragrafima, kako to čini kod kvalificirane utaje u §. 319., za koju statuira dvije stavke s obzirom na to, da li vrijednost utajene imovine premašuje 1.000 D ili ne; ili bi morao, ako bi htio stavke za obične kradje odnosno utaje stvari vrijednih ispod 300 D ostaviti posebnomu paragrafu, ograničiti u §§. 314. i 318. kažnjavanje po tim paragrafima na kradje odnosno utaje stvari, vrijednih preko 300 D, kako to čini u §. 316. t. j. kod kradja stoke, s obzirom na iznos od 3.000 D, Nikako pak ne bi u tom slučaju trebao opetovati u §. 320. odredbu §-a 314., da se za pokušaj kažnjava. Upravo ovo opetovanje jasno upućuje, da se radi o drugom deliktu, nego li u §-u 314., opisanom. Medjutim da se u §-u 320. zaista radi o posebnim deliktima, vidi se i iz historijata te ustanove.

Njemački kazneni zakon od 15. svibnja 1871. opisuje u §-u 242. običnu kradju (Diebstahl) bez obzira na vrijednost oduzete stvari i isto tako u §-u 246. utaju (Unterschlagung), Novelom od 19. lipnja 1912. dodan je zakonu novi § 248a), koji glasi:

»Tko iz nužde oduzme (entwendet — ne wegnimmt) ili utaji (unterschlägt) stvari male vrijednosti, kaznit će se novčano ili zatvorom do 3 mjeseca.

Progonit će se samo na prijedlog. Odustaja od prijedloga je dozvoljena.

Tko počini ovo djelo protiv rodjaka u nizlaznoj liniji ili proti bračnomu drugu, ne će se kazniti.«

Djelo iz ovoga paragrafa (248a) je po mišljenju Reinharda Franka (Strafgesetzbuch, izd. 1925. str. 510.) »samostalni delikt, ne tek privilegirani slučaj kradje ili utaje«, koji stoji prema §-u 242. njem. zak. (obična kradja) u odnosu specijalnoga zakona prema generalnomu zakonu.

Ebermayer-Lobe (Leipziger Kommentar, izdanje 1929. str. 798.) smatra, da taj paragraf sadrži tek osobite obvezatne ublažujuće okolnosti za običnu kradju i utaju, a ne posebnu formu delikta za kradju i utaju, no u suprotnosti s ovim odmah niže isključuje upotrebu sviju propisa za neprivilegiranu i kvalificiranu kradju na ovaj »Sonderdelikt«, pa tako napose isključuje — s obzirom na pomanjkanje posebne odredbe u §-u 248a) — i kažnjivost pokušaja toga djela, premda je pokušaj obične kradje i utaje po njemačkom zakonu kažnjiv. Za umišljaj pak traži izričito, da mora biti uperen na prisvajanje stvari male vrijednosti.

Njemačka zvanična osnova novoga kaznenoga zakonika preuzela je taj § 248a) kao § 303., dala mu rubriku »Entwendung« i ovu redakciju (1925.):

»Tko iz nužde oduzme (entwendet) (§§ 296, 300, 301) stvari male vrijednosti, kaznit će se zatvorom do tri mjeseca ili novčano.

Isto tako će se kazniti, tko oduzme životne namirnice ili stvari za kućanstvenu potrebu u maloj množini ili male vrijednosti za skorašnju potrebu svoju ili svojte.

Za pokušaj će se kazniti.

Djelo će se progoniti samo uz pristanak oštećenika.

U osobito lakim slučajevima može sud odustati od kazne.

Tko počini ovo djelo protiv svoga supruga ili protiv rodjaka nizlazne linije, ne će se kazniti.«

U osnovi je dakle to djelo dobilo posebno ime »Entwendung« u rubrici, a u tekstu se više ne govori (kao u §-u 248a) zakona) o kradji i utaji, nego se veli za oboje »Wer ... entwendet«, a u zaporci se uz riječ »entwendet« citiraju §§ 296, 300 i 301. § 296. Osnove opisuje običnu kradju, § 300. pronevjerenje (Veruntreuung), a § 301. druge utaje (Unterschlagung). Pokušaj djela iz §-a 303. se kažnjava po izričitoj ustanovi toga paragrafa.

Prema ovoj osnovi dakle više ne može biti dvojbe, da se tu radi o posebnom deliktu, pa se čini, da je njemački zakonodavac ovom redakcijom hotio upravo raspršiti svaku sumnju o tome.

Naš projekat I. nije poznavao analogne ustanove, projekat II. imao je samo »tko iz nužde ukrade ili utaji stvari od male vrijednosti«, očito prema tekstu njemačkoga zakona (§ 248a), dok naš krivični zakonik preuzima u glavnom ustanove njemačke osnove, samo što uz oba

opisa, sadržana u 1. i 2. alineji §-a 303. njemačke osnove, koje preuzimlje kao alineju 2. i 3., stavlja u prvu alineju još i novi opis, koji obuhvaća kradju svih stvari male vrijednosti bez obzira na predmet i motiv. Osim toga naš zakonik ne prepušta odluku u tome, da li se radi o stvari malene vrijednosti, neograničeno sucu, nego ga ograničava odredbom, da vrijednost ne smije da premaši 300 D.

Jednu riječ, kojom bi obuhvatio oduzimanje i prisvajanje stvari, očito nije našao (kao u njemačkom »entwenden«) pa zato veli: »ko ukrade (§ 314.) ili utaji (§ 318.)« ... sasvim analogno, kako se u njemačkoj osnovi citiraju uz »entwendet« u zaporci takodjer paragrafi obične kradje i utaja.

Pokušaj sviju djela iz §-a 320. kažnjava se i po našem zakoniku. Tim je naš zakonodavac preuzeo redakcijsku griješku njemačke osnove. Po njemačkoj osnovi je naime kažnjiv pokušaj kod običnih forma delikata samo »Diebstahl-a« i »Veruntreuung-a«, dok pokušaj »Unterschlagung-a« nije kažnjiv. — § 303. osnove pak ustanovljuje kažnjivost svakoga »Entwendung-a« dakle i onoga, koji u svojoj težoj formi kao »Unterschlagung« ne bi bio kažnjiv. Tako i naš zakonodavac kažnjava pokušaj utaje iz §-a 320., dok pokušaj utaje iz §-a 318. (premda je to teže djelo) nije kažnjiv!

Kada smo dakle razmotrili postanak ustanove §-a 320. našeg zakonika i napose mjesto, što ga analogna ustanova zauzima u njemačkoj osnovi, iz koje je on bez sumnje preuzet (zajedno s gore spomenutom redakcijskom griješkom), i ako uvažimo, da §§ 314. i 318. nikako ne isključuju kažnjavanje kradje odnosno utaje stvari, vrijedne ispod 300 D., po tim paragrafima, nadalje da § 320. iznova ustanovljuje kažnjivost pokušaja, što ne bi trebao, kada bi se radilo samo o blažoj kaznenoj stavci, a ne o posebnom deliktu, mislim, da ne može biti dvojbe o tome, da § 320. sadržaje opis posebnih djela, različitih od djela iz §§-a 314. i 318., i da razlika ne leži u dosizanju ili presizanju iznosa vrijednosti oduzete stvari od 300 D.

Razlika izmedju djela iz §-a 320. i djela iz §-a 314. odnosno 318. (kad je oduzeta stvar male vrijednosti) jest u ovom: Za djelo iz §-a 320. b i t n o je obilježje, da je oduzeta stvar male vrijednosti.

Pošto je to obilježje bitno za djelo iz §-a 320., moramo za kvalifikaciju jednoga čina po tom paragrafu tražiti, d a j e u č i n i l a c s v o j i m u m i š l j a j e m o b u h v a t i o i o v u o k o l n o s t, jer umišljaj mora da obuhvati sva bitna obilježja djela. T. j. traži se, d a j e u č i n i l a c n e s a m o s t v a r n o o d u z e o s t v a r i m a l e v r i j e d n o s t i, n e g o d a j e i n j e g o v a n a m j e r a b i l a u p e r e n a s a m o n a o d u z e ć e s t v a r i m a l e v r i j e d n o s t i. (Isto tako stol sedmorice Kre 7. III. 1930. te L o b e - E b e r m a y e r i Reichsgericht za § 248a. njem. zak.; protivno D o l e n c, Komentar).

Kradljivac, koji se uputi u kradju s namjerom, da ukrade do čega dodje, ne će se blaže kazniti zato, što je u lisnici našao samo 200 a ne 301 D, jer zakon ne kažnjava s obzirom na uspjeh kradje, nego s obzirom na zločinačku volju počinioca.

Krivično djelo dakle iz 1. alineje §-a 320. počinja onaj, koji u namjeri, da ukrade ili utaji stvar male vrijednosti, uistinu ukrade i utaji

samo stvar male vrijednosti; — djelo iz 2. alineje počinja onaj, koji to počini iz nevolje. t. j. nalazeći se u gospodarskoj nuždi; — a djelo iz 3. alineje onaj, koji u namjeri, da oduzme ili utaji životne namirnice male vrijednosti za neposrednu potrošnju, uistinu samo to utaji ili oduzme.

Kradljivac pak, koji, polazeći u kradju s općenitom namjerom, da krade, ukrade samo stvari male vrijednosti, jer vrijednijih nije našao, ne počinja djelo iz §-a 320. nego iz §-a 314. Reichsgericht (E. 46 365) traži za primjenu §-a 248a) njem. kaz. zakona pozitivnu baš na prisvojenje malovrijedne stvari uperenu nakanu (Vorsatz), a otklanja primjenu §-a 248a), kada si učinilac uopće nije učinio nikakvu predodžbu o vrijednosti stvari, ili ako je izvršio oduzeće bez namjere, da oduzme baš izvjesnu stvar.

E b e r m a y e r - L o b e (str. 978.): »Der Vorsatz muss auf Zueignung geringwertiger Gegenstände gerichtet sein«.

Razlika dakle nije u faktičnom rezultatu kradje, nego u namjeri počinioca. Počinioca djela iz §-a 319. zakon kažnjava i gubitkom časnih prava, dok se za djela iz §-a 320. ne izriče gubitak časnih prava, baš zato, jer se ta djela s obzirom na bit svoju smatraju manje difamirajućima.

Na što je bila uperena namjera počinioca, imat će prema svim okolnostima prosuditi sudac po svojem uvjerenju.

Razlika je dakle izmedju djela iz §-a 320. te djela iz §-a 314. i 318. (ako je oduzeta stvar male vrijednosti) u tome, da li je namjera učinioca bila uperena samo na oduzeće male stvari ili pak općenito na kradju. A sam § 320. u odnosu je prema §-u 314 i §-u 318. kao lex specialis prema lex generalis, jer on izuzima izvjesni niz djela, koja bi pala inače pod kvalifikaciju djela iz §-a 314. odnosno §-a 318. i stvara za njih novu formu delikta.

Iz toga shvaćanja §-a 320. slijedi ovo:

1. Kradja odnosno utaja stvari vrijedne ispod 300 D se može kvalificirati i kao djelo iz §-a 314. odnosno 318., i to onda, kad je očito, da namjera počinioca nije bila uperena baš na oduzeće odnosno prisvojenje stvari male vrijednosti. Tada će se primijeniti na taj učin stavka §-a 314. odnosno 318. kriv. zak., a moći će se na nj primijeniti i stavka §-a 315., ako postoje uslovi toga paragrafa. (Tako i stol sedmorice u Rj. 7/3 Kre./30., protivno D o l e n c, koji isključuje primjenu §§-a 314. i 318. uvijek, kada vrijednost stvari ne premaši 300 D).

2. Dosljedno tome moći će se, kada namjera učinioca nije bila uperena baš na oduzeće stvari male vrijednosti, kradja stvari, vrijedne ispod 300 D, kvalificirati i kao djelo iz §-a 316., ako pristupi koja od okolnosti, navedenih u t. 1—7 §-a 316., a moći će se takova kradja prema tome kazniti i po §-u 317., ako je počinilac bio dvaput osudjen zbog kradje iz §-a 316.

3. Utaja imovine, vrijedne ispod 300 D, sa strane državnoga službenika u vršenju javne službe, moći će se, ako namjera počinioca nije bila uperena baš na prisvojenje stvari male vrijednosti, kvalificirati po §-u 319. kriv. zak. i kazniti po II. stavci toga paragrafa.

4. Učinilac, koji ima namjeru, da oduzme ili si prisvoji samo stvar male vrijednosti, pak po bludnji uzme stvar vrijedniju (na pr. drži zlato za mjed) počinja djelo iz §-a 320., a ne §-a 314. ili 318. (Tako i Bernhard Frank op. cit. 512 i Lpzg. Kom. str. 798.).

5. Učin, koji je s obzirom na namjeru počinioca kvalificiran kao djelo iz §-a 320., ne smije se, ma koliko puta bio počinilac ranije već kažnjen zbog djela iz §-a 314. strogim zatvorom, kazniti po §-u 315., već se može na nj primjieniti samo al. 2. §-a 76. kriv. zak., u koliko postoje uslovi toga paragrafa.

Ovo je nedvojbeno i iz samoga teksta §-a 315., koji veli izrično: »Tko je zbog kradje iz §-a 314. dva, ili više puta osudjen na kazan strogoga zatvora, kaznit će se u ponovljenom slučaju robijom do deset godina,« t. j. u slučaju, ako ponovi djelo iz §-a 314., a ne ako počini djelo iz §-a 320. (Tako i Urošević, a i Dolenc, koji kod §-a 315. naziva kradju iz §-a 320. »deliktom sui generis«, ma da vidi razliku izmedju djela iz §-a 314. i 1. al. §-a 320. samo u objektivnoj vrijednosti oduzete stvari. Suglasno i B. Frank i Leipziger Kommentar za djelo iz §-a 248a) njem. zak.)

6. Isto tako ne čine ranije osude zbog djela iz §-a 320., ma glasile i na strogi zatvor, specijalnoga u §-u 315. predvidjenoga povrata, što slijedi i iz samoga gore citiranog teksta. Takove ranije osude mogu uvjetovati samo opći povrat (§ 76.).

Za kažnjenje po §-u 315. se traži: bar dvije ranije osude zbog djela iz §-a 314. na strogi zatvor i da je i čin, zbog kojega se kažnjava, kvalificiran kao djelo iz §-a 314. (a ne §-a 320.). (Suglasno Dolenc i Urošević.)

7. Nema mjesta kvalifikaciji kradje iz §-a 320. po §-u 316., makar se uz obilježja djela iz §-a 320. našla i obilježja iz ma koliko točaka §-a 316.

Zakon u §-u 316. kvalificira samo djela iz §-a 314., što je van sumnje, dok on uz riječ kradljivac navodi u zaporci §-a 314. T. j. zakon traži, da postoje najprije sva obilježja djela iz §-a 314., pa da tek uz pristup daljih u §-u 316. navedenih obilježja postane učin djelo iz §-a 316. Obilježja djela iz §-a 320. nisu jednaka obilježjima djela iz §-a 314., jer § 320. modificira ta obilježja, pa pridolazak koje od okolnosti, navedenih u t. 1.—7. §-a 316., k obilježjima djela iz § 320. ne može da dade obilježja, koju traži zakon u §-u 316. (Saglasno Dolenca i R. Franki Lpzg. Kom. za § 248a) njem. zak. Protivnog je mišljenja Urošević, Sudski Trebnik II. str. 478.)

Dosljedno tome ne će moći doći nikada do primjene ni § 317. na djelo iz § 320., ma kakove bile pretkazne počinioca.

8. Utaja imovine, vrijedne ispod 300 D, sa strane državnog službenika u vršenju službe, a prisvojene baš u namjeri, da se ta mala vrijednost utaji (n. pr. drž. blagajnik prisvoji iz kase samo 300 D, premda ima u njoj mnogo više), ne može se kvalificirati po §-u 319.

§ 319. ne citira uz riječ utaja u zaporci § 318., kao što citira §316. uz riječ kradljivac § 314., no ipak držim, da se kvalifikacija § 319. ne može primijeniti na djelo iz § 320. i to s ovih razloga:

§ 319. valja svakako uzeti u vezi s § 318., iza kojega on neposredno slijedi i čini s njime neku cjelinu (što je bilo valjda i uzrokom propuštanju citiranja § 318. u §-u 319.). — § 318. govori o utaji, a odmah iza § 318. veli § 319.: »Ako je utaju učinio državni službenik . . .«, pa se očito misli na utaju, koju opisuje § 318., a ne na kasnije opisanu utaju §-a 320., koja je, kako smo vidjeli, drugi bitno različni delikt od delikta iz § 318.

Riječ utaja bez dalje oznake u § 319. može se uzeti samo u istom smislu, koji ona ima u §-u 318., gdje takodjer nema nikakove dalje (posebne) oznake, a nikako se ne mogu pod nju supsumirati i utaje §-a 320., gdje one dobivaju još i dalja posebna obilježja.

Ako uzmemo, da postoji izmedju §-a 320. i § 318. odnos specijalnosti, onda ne možemo nikako dozvoliti, da propis §-a 319., koji mijenja generalni zakon (§ 318.), mijenja i specijalni zakon (§ 320.).

(Protivno uzima Dolenc, da se u § 319. ima primijeniti i na djela iz §-a 320. s razloga, jer se u §-u 319. ne citira § 318. Urošević isključuje takodjer primjenu §-a 320., ako postoji kvalifikacija iz §-a 319., isto kao što isključuje i u slučaju kvalifikacije iz §-a 316.)

9. Pokušaj svakoga djela iz §-a 320., kako je već gore spomenuto, je kažnjiv uslijed izričite odredbe toga paragrafa. Zakonodavac je očito hotio, da ne ostane pokušaj kradje iz §-a 320. nekažnjiv, pa je, jer se odredba o kažnjavanju pokušaja djela iz §-a 314. ne bi mogla protegnuti i na djela iz §-a 320., koji opisuje posebne od djela iz §-a 314. različite delikte, morao zato posebno normirati kažnjivost pokušaja i za kradje iz § 320.

Nu zakonodavac je tu učinio jednu redakcijsku griješku, kako je već gore spomenuto, jer nije odredbu o kažnjavanju pokušaja ograničio na kradje iz §-a 320., nego je općenito odredio, da se ima kazniti za pokušaj sviju djela, opisanih u §-u 320., tako te je po našem zakonu kažnjiv pokušaj utaje iz §-a 320., dok pokušaj utaje iz §-a 318., pa pače i iz §-a 319., ako vrijednost prisvojene imovine ne prelazi 1.000 D., nije kažnjiv.

10. U istom §-u 320. postoji i druga griješka, jer se po zadnjoj alineji toga paragrafa goni po prijedlogu samo zbog djela iz 2. i 3. alineje, pa se prema tome zbog utaje iz 1. alineje §-a 320. goni po zvaničnoj dužnosti, dok se teže djelo utaje iz §-a 318. goni samo po prijedlogu.

11. Na djela iz §-a 320. nema mjesta primjeni §-a 321., jer taj govori samo o kradljivcu »u slučaju § 314.« i utajivaču »u slučaju § 318.«, čime zakon prema svojem tekstu nedvojbeno ograničuje privilegij toga paragrafa samo na djela iz §§ 314. i 318.

Da je zakonodavac ispustio iz §-a 321. riječi »u slučaju § 314.« i »u slučaju § 318.«, privilegij, ustanovljen u §-u 321., protezao bi se na sve kradje i utaje. Zakonodavac je očito hotio isključiti od ovoga privilegija kvalificirane kradje i utaje, dok mu vjerojatno nije bila namjera, da isključi najblaže forme kradje i utaje (§ 320.). To se vidi i iz toga, što je tu ustanovu uvrstio tek iza §-a 320. Bit će dakle, da i te

predleži redakcijska omaška, premda nije isključeno, da je redaktor propustio citirati § 320. u §-u 321. s obzirom na 5. alineju §-a 320. (»U osobito lakim slučajevima sud može i osloboditi od svake kazne.«) U r o š e v i ć drži (op. cit. str. 478.), da ima mjesta primjeni §-a 321. i na djela iz §-a 320., jer su to »u stvari kradje i utaje iz §§ 314. i 318.«, s kojim se razlogom ne mogu složiti.

U ovom slučaju a pogotovo u slučaju pokušaja utaje male imovine i pomanjkanja prijedloga za progon utaje male imovine bit će za optuženika povoljnije, da mu se čin kradje ili utaje stvari, vrijedne ispod 300 D., kvalificira kao djelo iz §-318., nego li kao djelo iz §-a 320., tako dugo, dok se zakonom te očite redakcijske griješke ne isprave.

Sudac smije ispraviti samo griješke u zakonu, za koje utvrdi, da su štamparske, dok redakcijskih griješaka nije ovlašten ispraviti.

12. Primjeni §§ 324. i 325. ima mjesta i na djela iz § 320. Ti paragrafi (koji dolaze kao i § 321. iza opisa sviju djela kradje i utaje) govore općenito (§ 325. u pluralu) o kradjama i utajama, pa se iz toga, a i iz toga, što nema ograničenja na jednu vrst kradje i utaje kao kod §-a 321., mora uzeti, da se on proteže na sve naprijed opisane vrste kradje i utaja, t. j. na obične, na djela iz §-a 320., pa čak i na kvalificirane kradje i utaje. (Saglasno U r o š e v i ć str. 480.)

Ovdje hoću upozoriti na još jednu (četvrtu) griješku zakona. Po §-u 325. privilegirane su kradje, utaje i djela iz §§ 322. i 323. kriv. zakona potomaka prema precima u sporednoj liniji, dok ta djela potomaka prema precima u pravoj liniji nisu ni u §-u 325. ni u §-u 324. nikako privilegirana, što je očita omaška, možda i samo tiskarska griješka.

13. Pokazali smo uvodno, da § 320. statuira posebne forme delikta, a ne samo privilegije u pogledu kažnjavanja. Iz toga slijedi, da će i saučesnici biti kažnjivi po §-u 320., a ne §,u 314. ili 318., ako se kod njih lično i ne steku pretpostave §-a 320. (N. pr.: Ako glavni počinilac radi s namjerom za oduzeće izvjesne stvari male vrijednosti, pomagač, koji i ne zna za namjeru glavnoga počinioca, će se kazniti po 1. al. §-a 320. Ili: glavni počinilac radi iz nevolje, pomagač ako se sam i ne nalazi u nevolji, će se kazniti ipak po 2. al. §-a 320.) — § 320. naime ne sadrži lične privilegije kao §§ 324. i 325., nego samostalna krivična djela, pa se djelo saučesnika ima prosuditi po djelu glavnoga počinioca. (Tako i B. F r a n k za djelo iz §-a 248. a) njem. kaz. zak.)

14. § 320. ne isključuje primjenu §-a 327., koji opisuje t. zv. razbojničku kradju i propisuje, da se počinitelj te kradje kazni kao razbojnik, nalazi se pod drugim naslovom (Razbojništvo i iznuda) bez ikakove organske veze s propisom o ma kojoj vrsti kradje, a uz riječ kradljivac nema ni pobliže oznake paragrafom koje vrste kradje. Moramo stoga uzeti, da se sa svakom kradjom, pa i s onom iz §-a 320. može počiniti djelo iz §-a 327., što je i opravdano, jer je za djelo iz §-a 327. prvotni umišljaj i namjera počinioca od manje važnosti, budući je težina zločinstva u upotrebi sile i t. d. u svrhu zadržanja ukradene stvari. Nema razloga, zašto bi se upotreba sile u svrhu, da se zapriječi odnošenje ukradene stvari male vrijednosti, blaže kaznila nego li, ako je ukradena stvar velike vrijednosti. Pače ni nevolja ne može ispričati takovu naknadnu upotrebu sile. (Suglasno D o l e n c u Komentaru k §-u 327.)

15. Nema mjesta primjeni §-a 320. na t. zv. šumske kradje, jer su odnosna naredjenja zakona o šumama § 151. i sl.) lex specialis prema krivičnom zakoniku, pa mora pred njima da odstupi i § 320.

Još o t. zv. metodama kaligrafskoga vještačenja

Napisao dr. V i n k o L o z o v i n a.

Gosp. Sloven Smodlaka je u »Mjesečniku« od god. 1929. (str. 307. do 312.) napisao članak o »Modernim metodama ekspertize pisma i o t. zv. kaligrafskom vještvu«. Ja sam poradi same stvari nastojao njegove navode u tom članku u koječem ispraviti i dopuniti člankom pod naslovom »O metodama kaligrafskoga vještačenja«, objelodanjenom takodjer u »Mjesečniku« od iste godine (str. 394.—400.). Na to je gosp. Smodlaka zapodjeo sa mnom u prvom broju ovogodišnjega »Mjesečnika« (str. 13.—17.) dosta neumjesnu, a svakako bespredmetnu polemiku, u kojoj zaobilazi jezgru mojih refleksija i vojuje za teze, kojih ja nisam pobijao, te obara tvrdnje, kojih ja ondje nisam izricao. Taj me njegov postupak sili, da i radi sebe i radi lista postavim na pravo mjesto svako pitanje, koje sam prvi put bio dodirnuo.

No prije nego predjem na stvar, uslobodjujem se samo ovo primijetiti. Da bi podupro kod gg. čitalaca svoj naučenjački ugled, gosp. Smodlaka bilježi pod naslovom svoga članka, ne samo da je sudski vježbenik u Splitu, nego i član »Tehničkog društva vještaka za pismo u Parizu«. Žaliti je, što pobliže nije naveo i to, kako se postaje članom onoga društva: da li dobrovoljnim upisom na osnovu pravila, ili počasnim izborom na osnovu stečenih zasluga, ili barem po uspješno položenim ispitima. Medjutim je netočno, što mene gosp. raspravljač označuje »profesorom u m.«, a što mi naglašava i »sve svoje poštovanje s obzirom na dobu«, t. j. na moje godine, bilo bi odviše malo reći, da nije točan. Mene, nasuprot, ni ovo njegovo novo pisanje ne potiče, da mu zaniječem »plemenite pobude i poletne želje«, koje sam htio da nadjem u onoj njegovoj, iako apriornoj i nenadležnoj ocjeni njemu nepoznata rada naših kaligrafskih vještaka.

Već sama tautologija u naslovu Smodlakinih članaka odaje neodredjenost raspravnoga predmeta, odnosno nejasnoću piščeva poimanja, jer naziv »ekspertiza pisma« ne može da tvori ni paralelu ni antitezu »kaligrafskom vještvu«. Prvi, udešen po francuskom, a drugi po talijanskom nazivu, različite su riječi za jednu te istu stvar, pa bi naslov morao glasiti: »O metodama ekspertize pisma i l i kaligrafskoga vještva«, a ne »*i* o kaligrafskom vještvu«. U talijanskom riječ c a l l i g r a f i a ne znači samo krasnopis, nego i pismo ili rukopis uopće. Odatle izričaj: s c r i v e r e c o n b e l l a, c o n b r u t t a c a l l i g r a f i a (pisati lijepim, ružnim pismom). U ovom je smislu c a l l i-

grafia što i scrittura (franc. ecriture) i ne označuje nikako poseban smjer ili metodu kod vještačenja. Tako prof. I. Andreani naslovljuje svoj priručnik: Peritocalligrafo — i dodaje podnaslov: Grafologia applicata, dakle — »Kaligrafski vještak« ili »Grafologija u primjeni« (Hoepli, Milano 1926.).

Od te pojmovne nejasnoće potječe i Smodlakino čudjenje, da bi mogao postojati i neki odnos izmedju ljepopisja i ekspertize pisma (vidi 1. stranicu njegova 1. članka!), dok je taj odnos, kako već rekoh u svojem prvom osvrtu, posve jasan: ta svaki se pismenjak naučio pisanju po nekoj uzor-azbuci, po onomu, što Nijemac nazivlje »Normal-Alfabetom«, i za koliko se u razvoju svoga pisma od toga uzora odmakao, za toliko je izgradio svoj individualni rukopis, one individualne varijante formi i njihove posebnosti, koje svaki pisalac izvršava naučenim kretnjama, u najobičnijem slučaju potezima pera.

Gosp. Smodlaka nejasan je i u shvaćanju područja pismoznanstva i njegovih grana. Tumačenje rukopisnih formi i njihovih svojstvenosti, ispitivanje njihova značenja i njihove uzročnosti predmet je t. zv. grafologije. Prema toj nauci grafotehnika nije ni stricto sensu istovjetno, a grafonomija odjelito područje, kako to — rekao bih — zamišlja polemičar, nego su to dva njezina sustavna dijela. Prvi i osnovni, grafotehnika, obuhvaća grafičke forme, t. j. psihofizička ili psihomehanička izražavanja pomoću pisma: proučava ih, opisuje ih i nastoji, da ih protumači, a drugi iz prvoga izvirući dio, t. zv. grafonomija, hvatajući te pojave kao konstantne posljedice izvjesnih psihofizičkih uzroka, formulira norme ili zakone njihove uzročnosti.

Ovakovo prikazivanje stvari jedino je ispravno i govori nedvoumno, da je zadatak kaligrafskoga vještva za sudske svrhe (kod utvrdjivanja rukopisnog identiteta!) u prvom redu grafotehničke prirode, pa jamačno zato i ono Smodlakino društvo u Parizu nosi u svojem naslovu oznaku tehničko. U ostalom i on sam ponavlja, nesvijesno i sebi protusloveći, tu istinu, kada na str. 14. svoje replike navadja jedan primjer o tome, kako bi izgledala, shematski prikazana, njegova ekspertiza pisma, osnovana na »grafonomskoj metodi i na naravnim zakonima, koji vladaju pismom«. On tu veli: »Najprije tražimo glavne značajke (sic!) pisma... Pošto smo ustanovili glavne značajke u spornoj ispravi, tražimo glavne značajke u pismima za sravnjivanje, te gledamo, da li se značajke jednih i drugih isprava podudaraju, uzevši pri tome u obzir psihološke momente i razloge, koji su mogli da izmijene pismo.« — — — »Grafonomska se metoda naprotiv (čistoj kaligrafskoj) osniva na zakonima pisma i u gore spomenutom specijalnom slučaju (onoj shemi!) ponajviše na zaključku, dobivenom prema podudaranju glavnih značajka (sic!) pisma.«

U ovom dosta naivnom i početničkom shematiziranju i nelogičnom izražavanju (ta kako da se jedna metoda osniva na zaključku dobivenom it. d.?!) pokušava se izreći misao, da je ispitivanje i utvrdjivanje glavnih značajki u formi i fizijognomiji dvaju rukopisa uza sva grafonomska otkrića ipak bitni osnov za njihovu identifikaciju! Ja sam u svojem prvom osvrtu te značajke točnije označio individualnima. Ali kada nas pri tom gosp. Smodlaka pozivlje, da »tražimo

glavne značajke pisma, kao na pr. da li je pismo okruglo ili uglato, živahno ili mlohavo, brzo ili sporo, pisano lakom rukom ili teškom«..., on samo dokazuje, da ne shvaća, što su i u čem sastoje te glavne (individualne) značajke i kako se one traže i ocjenjuju; što su sporedne (sekundarne) značajke, i od kolike su vrijednosti prigodice i one. Danas i nevješa zna, da n. pr. brzina pisanja ni u kojem slučaju ne može predstavljati glavnu (individualnu) značajku jednoga rukopisa, jer je ona, uzeta za sebe, glavna značajka — našega vijeka! Ta značajka ne daje evo ni grafolozima sigurne podloge za njihove zaključke upogled svojstava individualnoga značaja: »Nichts wäre irriger, als hohe Schreibgeschwindigkeit für einen Vorzug schlechthin zu halten! Kein heutiger Mensch erreicht die Formstufe eines Schriftkünstlers aus dem 12. oder 13. Jahrhundert, auch dann nicht, wenn er Kunstschrift erzeugt. — — — Das Ideal der Schnellschreiberei ist ein blosses Nützlichkeitsideal, dem wir unter anderem den schlimmsten Verfall der Schreibkunst verdanken« (Dr. Ludwig Klages, Graphologisches Lesebuch, 317, Leipzig 1930). Brzina je dakle u svakom slučaju sporedna značajka, sudbonosna samo kao negativno svojstvo kod krivotvorenja rukopisa, jer krivotvoritelju pri nasljedovanju tudjega pisma teško uspijeva prenositi tudje individualne značajke, a kod iskrivljivanja svoga pisma teško zatomljuje vlastite individualne značajke.

Prema tomu: ukrašavanje i pojedinostavljivanje pismenâ, forme i spajanja slova i slovčanih dijelova, razmaci riječi i redaka, položaj, veličina i širina pisma i jakost poteza, lijepo pismo i ružno pismo i t. d. — svi ti elementi i onda, kada se pojedince i svaki za sebe podudaraju u dvama rukopisima, spornom i poznatom, mogu da i ne nose na sebi glavne značajke, svojstvene samo jednoj ruci. Kako se ljudi, općeći medjusobno glasovnim govorom, povode jedan za drugim u izgovoru i načinu izražavanja, tako opće medjusobno i pismom i podražavaju jedan drugomu u odstupanju od zajedničkoga normalnog alfabeta. Oni često pokazuju rukopisne svojstvenosti, pa čak i nastranosti, koje ne pripadaju pojedincu, nego užemu ili širemu krugu pisalaca. Tko taj kulturni krug ne pozna, lako se dogodi, da uzme za individualne značajke pisma one, koje to nisu. Stoga razloga ekspert n. pr. s područja franske latinice ne bi mogao da vrši odmah i s jednakim uspjehom ekspertizu pisma na području jugoslavenske latinice.

Koliko svaki socijalno kulturni krug doprinosi stvaranju posebnoga značaja u pismu od azbuke zajedničke mnogim takovim krugovima, pokazuju razlike u kancelarijskim krasnopisima talijanskih komuna i državica Cinquecenta. Izloženo je to lijepo u jednoj knjizi, danas bibliografskom raritetu, tadašnjeg umjetnika u krasnopisanju Gioanbattiste Palatina. On ta pisma nazivlje posebnim imenima: lettera (slovo = azbuba) iorentina, milanese, bergamasca, spagnola, it. d., ma da je sve to samo latinica (Sr. Compendio del Gran Volume dell' arte del bene e leggiadramente scrivere tutte le sorte di lettere et caratteri, con le lor regole misure et esempi. Di M. Gioambatt. Palatino, in Roma 1566).

Ali i sporedne, mnogima svojstvene značajke mogu katkada odlučivati kod utvrdjivanja rukopisnog identiteta. To zavisi ponajviše o njihovom brojčanom snošaju. Dr. H. Schneickert kaže u tom pogledu: »So umschrieben kann man die sekundären Schriftmerkmale, im Gegensatz zu den primären oder den einzigartigen, als Schrifteigentümlichkeiten bezeichnen, die auch in anderen Handschriften immer wiederkehren, die aber durch das Zusammentreffen mehrerer solcher Merkmale einen eigenartigen Merkmalenkomplex bilden können, der für das Wiederkennen einer Handschrift, also ihrer Identifizierung ausschlaggebend ist. Dazu kommt die weitere Tatsache, dass die sekundären Schriftmerkmale an Zahl unendlich sind, so dass einzigartige Kompleksvariationen eintreten können und müssen, die zwei Handschriften sicher von einander unterscheiden. (Sr. Leitfaden der gerichtlichen Schriftvergleichung, Berlin 1918 — str. 11; o sporednim i glavnim značajkama napose: Archiv für gerichtliche Schriftuntersuchungen und verwandte Gebiete, 1909).

A što su glavne, t. j. individualne značajke? To mogu biti samo posve izvorne, samotvorne forme pisma, rukopise osebujnosti, svojstvene pojedincu i zavisne o njegovu ukusu, hiru i sl. u izvedbi slova i načinu pisanja uopće, ili pak zavisne i o neuvježbanosti i neumješnosti pisaoca, pa prema tome svojstvene i naobraženu i nenaobraženu licu. One su apsolutan dokaz o identičnosti onih rukopisa, u kojima ih susrećemo.

Kod ispitivanja, da li je rukopis krivotvorina, nastala oponašanjem tudjega pisma, može poprimiti važnost prvenstvene značajke i t. zv. jakost pisma (zapravo potezâ), jer se upečatak te jakosti u svim svojim prelazima ne da prenositi (Sr. takodjer Dr. L. Klages, Zur Theorie des Schreibdrucks). Medjutim glavna teškoća ne sastoji u tomu, da se sve te značajke, primarne i sekundarne, pronadju i utvrde, nego je daleko veća, da se po njima »svakomu grafičkom elementu«, kako veli gosp. Smodlaka, »poda njegova objektivna naučna vrijednost«: »Die Ermittelung der Schriftmerkmale ist demnach nicht der schwierigere Teil der Schriftvergleichung, sondern die Bewertung ihrer Beweiskraft, die Spezialkenntnisse und reiche Erfahrung im Schriftvergleichen vorausgesetzt« (Dr. Schneickert, o. c. str. 29). Njemački se ekspert od sorbonskog naučenjaka razlikuje ipak u tome, što on, eto, pored stručne spreme ne omalovažava ni bogato iskustvo. Nijemcu je takodjer vrijednost, t. j. ocjena svih onih elemenata samo subjektivna, i zato kaže: Da die Individualität einer Handschrift nicht auf solchen Eigentümlichkeiten beruht, vermöge deren man alle Handschriften durch genaue Messungen, wie z. B. beim Mess- und Fingerabdruckverfahren, voneinander unterscheiden könnte, muss hier ein anderes Verfahren Platz greifen, nämlich das der subjektiven Abschätzung durch Sachverständige. Absolute Schrifteigenheiten gibt es also nicht, sondern nur relative Konstanten, nämlich die sekundären und die primären Schriftmerkmale. — — — Das Verfahren der Schriftvergleichung und -Feststellung beruht demnach, wenn der Methode ein Name gegeben werden soll, auf der Indizienidentität, wie sie bei allen Identitätsfeststellungen zu gerichtlichen oder polizeilichen

Zwecken erforscht wird; nur die Ausführungen sind der Art und Beschaffenheit des Untersuchungsgegenstandes nach verschieden.« (Dr. Schneickert, o. c.). Budući da je svaki slučaj rukopisne identifikacije po svojem istražnom predmetu različit, jasno je, da ona Smodlakina shema za postupak pri identificiranju ne može biti nego sasvim površna i neznanstvena, i da ona nema nikakovu ni subjektivnu ni objektivnu »naučnu vrijednost«.

Ja sam, kako se vidi, zahvatio u samu jezgru Smodlakine polemike, t. j. u praktičnu stranu pitanja, kako se i po kojim kriterijama vrši ekspertiza pisma. Učinio sam to zato, da se ugnem jalovu teorisanju o grafologiji i grafonomiji i svedem raspravljanje na pravi predmet. A sada mi dopustite, da se osvrnem i na polemičareva zastranjivanja. Ponajprije jednu načelnu: U svojem osvrtu na njegov prvi članak nisam ja nigdje tvrdio, da ekspert za pismo ne mora poznavati i rezultate grafologije, pogotovo danas, kada se o tim pitanjima drže čak i medjunarodni kongresi, i kada o tome češće pišu i dnevne novine (zadnjih mjeseci n. pr. kod nas beogradsko »Vreme« i zagrebačke »Novosti«, zatim londonski »Daily News«, bečki »Wiener Magazin« sa studijom grafologa Fritza Hockea, i t. d.). Tvrdio sam u glavnom samo to, da zakoni i norme, koje iz proučavanja pisma izvodi grafološka nauka, nisu vazda i onako jednostavno primjenljive na ekspertizu pisma u sudske svrhe, a neizravno i to, da nije dovoljno upoznati teoričnu stranu kakovih Les lois de l'ecriture, pa da sebe smatraš izgradjenim ekspertom, kako nije dovoljno izučiti logiku i zakone mišljenja, da postaneš odličnim misliocem. Nisam ja ni štošta drugo poricao ili tvrdio, što po njegovu pisanju izgleda, da jesam. U tome je čudnovata strana njegova postupka i moje pravo, da takva predstavljanja suzbijem u istom časopisu, u kojem su iznesena.

U svojoj replici tvrdi gosp. Smodlaka, da nije kritizirao rad »ikojega vještaka«, da je probleme prikazao s »naučne strane«, dok da sam ja shvatio, da njegov članak mene lično dira, moguće zato, što je pisao iz Splita! Istina je medjutim, da njegov članak u svojem zaključnom dijelu ovako svršava: »Vještvo pisma u kaligrafskom stadiju, u kom se ono danas kod nas nalazi — izuzev moguće (!) nekoliko velikih gradova — predstavlja posve malu stvarnu vrijednost, a baš nikakvu sigurnost. S takovim vještvima dobivamo samo rezultate: pismo sliči, ili dosta sliči« . . .

Mene je dakle ta njegova naučna strana i takva kritika svih naših vještaka bila potakla, »da njegova izlaganja dopunim i ispravim po vlastitom iskustvu, ne dirajući pri tome u ničiju naučno teorijsku spremu«. Odgovorio sam najprije, da se u Splitu tako ne radi, a jamačno ni drugogdje kod nas. Budući da je polemičaru kao sudskomu vježbeniku u Splitu moglo doći slučajno do ruku koje vještvo samo splitskih vještaka (a to on sam u replici i priznaje!), ja sam s obzirom na njih i mogao tako odgovoriti, a za druge sam rekao, da jamačno ni oni tako ne rade, kako to o njima baja gosp. Smodlaka, jer ja spremu i savjesnost pretpostavljam kod onih, koje ni po čemu ne poznajem. Umjesto da prizna neosnovanost svoga suponiranja, on se eto ne da ni ispraviti ni dopuniti: on u tome svojem sudu ustraje, on samovoljno

čita i više nego je u onoj mojoj primjedbi sadržano. Ja kažem (str. 296, stavka druga), da »ovdješni vještaci vrše sve ono i onako, pa i više i bolje od onoga, što se p o r i j e č i m a gosp. Smodlake radi u Parizu«, a pri koncu ponavljam, da se izvjestan posao m o ž e vršiti isto onako dobro kod nas kao i u tudjini. Sada gosp. Smodlaka prekraja te moje primjedbe ovako: »Odgovorio mi je (gosp. Lozovina) . . . člankom, u kojem hoće da dokaže, da kod nas ipak postoje veoma dobri kaligrafski vještaci, možda mnogo bolji nego u samoj Francuskoj, te da se kod nas upotrebljuju kod vještačenja svi oni grafički i psihološki elementi, koji se rabe u Francuskoj, pa možda i više.« On je dakle, pored ostaloga, jednostavno ispustio riječi: »pa i više i bolje od onoga, što se p o r i j e č i m a gosp. Smodlake«, i t. d., ma da je tu posve jasna misao: Ako se u Parizu tako radi, kako S. kaže (a ja to ne vjerujem!), onda se u nas radi bolje!

Na tu istu moju primjedbu navraća se već na 2. strani svoje replike, citira je točnije, ali prelazi ponovno na nezgodno polje: pozivlje se na splitska vještva, od kojih da je dostatan broj vidio za svoje jednogodišnje sudske prakse; ali dok tvrdi, da su sva izradjena po »kaligrafskoj metodi«, dopušta ipak milostivo, da su u njima upotrijebljeni » i drugi razni elementi (!), koji se upotrebljavaju kod modernih metoda«, nu dakako: »usput i bez odredjenog sistema« . . .

Mladi gospodin pabirči evo po tudjim aktima, zameće o njima polemiku, javno ih, i to nepovoljno, ocjenjuje, ali ne navodi, koji su i kakvi su ti akti, pa ni čitaoci ni oni, koji su ih sastavili, ne mogu provjeriti, koliko je ta njegova kritika opravdana. On, što više, ni generično ne označuje ta vještva: da li se odnose na duže ili kraće isprave, ili na kakov cigli potpis, ili na kakov dometak ili brojku, ili na vrijeme pisanja, na podlogu, na pisaći pribor i sl.; da li je istražni predmet jednostavan, posve običan slučaj bez ikakovih teškoća, ili je zamršen i oteščan bilo zbog čega, i t. d. Jasno je i previše, da svaki od tih i takovih slučajeva traži poseban način rješavanja, dakle nekakov »odredjeni sistem« ne pristaje na sve slučajeve. Jasno je takodjer i to, da od kakvoće pojedinoga predmeta i slučaja zavisi takodjer i izradba vještva i način njegove motivacije, i da se po toj kakvoći može istom razabrati, koji su grafički elementi bili od važnosti, a koji uzeti »usput«. U svakom slučaju ni samomu sudu ni strankama nije toliko do teorije u odnosnom referatu, koliko je do nalaza, do jednostavnosti i bistrine izlaganja, po kojima zaključak vještva postaje svakomu razumljiv. U tom obziru vrlo zgodno piše Dr. S c h e i c k e r t (o. c.): »Die angewendete Vergleichungsmethode muss für jeden Sachverständigen und Richter, wie überhaupt für jeden Prozessbeteiligten, klar und logisch durchgeführt sein, in der Beweissammlung, wie auch in der Bewertung. J e d e G e h e i m n i s k r ä m e r e i i s t s t r e n g z u v e r m e i d e n, da sie ja doch nur Misstrauen säet. Aber auch zu grosse Ausführlichkeit o d e r g a r t h e o r e t i s c h e E r ö r t e r u n g e n s o l l e n v e r m i e d e n w e r d e n, da es dem Gericht doch schliesslich auf ein irgendwie verwertbares Ergebniss ankommt, nicht aber auf die Verteidigung eines Systems oder einer Hypothese.«

Osim što je Smodlakina kritika splitskih vještva bez prave podloge, ona je svakako neumjesna i bespredmetna s obzirom na njegovu tvrdnju u prvom članku: da se zaključak o identičnosti u vještvima naših (dakle: splitskih!) vještaka osniva na većoj ili manjoj sličnosti pojedinih slova, kad eto i sam priznaje, da to kod njih nije tako. On se svejedno povraća na tu uporednu metodu »pojedinih jednakih slova, promatranih odvojeno«, nazivlje je ovoga puta »čistom kaligrafskom«, i, kao da sam ja nju branio, objašnjuje nam, u čem se ona sastoji i za koliko se razlikuje od njegove grafonomske metode. Ona medjutim nije ni čista ni nečista, nego najjednostavnija, najnepotpunija i najgluplja: metoda kaligrafskog ovna — kazao sam ja u osvrtu. Nego, ima tu jedna stvar, koja je važna, a koju ovdje više ne napominje. To je ono, što je prvi put rekao o toj »metodi«, da ona »svakako treba da bude isključena«. Ja sam tu njegovu osudu ispravljao u smislu, da jedino treba isključiti kod ekspertize jednostranost takva ispitivanja, ali nikako *i* ispitivanje grafotehničke strane pisma, za svakog vještaka prvo i osnovno, prema onomu, što sam ovdje već iznio o traženju t. zv. primarnih značajki u jednom rukopisu. Kada je polemičar na strani 310. svoga prvoga članka tvrdio, da »jedino stručnjak može ustanoviti, da li je neko pismo (koje se od nekoga drugoga razlikuje) ipak od dotične ruke, jer dok se veliki dio pisma može da promijeni, i p a k n e k e g l a v n e k a r a k t e r i s t i k e o s t a j u n e p r o m j e n l j i v e« — tvrdio je to isto, što je prije nijekao, t. j. isticao je i on osnovnu važnost grafotehničke strane.

Ova polemičareva pometenost i protivurječnost potječe najviše odatle, što je postavljao nekakove četiri periode ili metode u razvitku ekspertize pisma: prvu (tobože najstariju) »kaligrafsku«, zatim metodu fotografskog uporedjivanja, pa metodu grafometrijsku, i konačno najnoviju sorbonsku, grafonomsku. Te i takove metode zapravo i nisu metode: u svakoj su od njih sadržani elementi, momenti, ishodišta, sredstva i pomagala ekspertize. Sve to kod ispitivanja rukopisne identičnosti prema kriteriju vještaka, njegovim sposobnostima i posebnim slučajnostima istražnoga predmeta, može doći do većeg ili manjeg uvažcnja. Najgora je pri tome jednostranost. Ta koji put i kemija i mikroskop igraju u tom radu odlučnu ulogu, pa bi bilo smješno, kada bi netko okrstio takvo ispitivanje kemijskom ili mikroskopskom metodom. A što da se kaže o ispitivanju vrlo važne jezične i stilske strane isprava? To bi bila onda još jedna, filološka metoda, i to vrlo obuhvatna! O samom značenju pravopisnih griješaka napisao je Jakob S t o l l golemu raspravu. »Zur Psychologie der Schreibfehler« (Leipzig, Teubner 1913). M. B a y l e, nasljednik Bertillonov u uredu javne sigurnosti u Parizu, upotrebljava s čudesnom uspješnošću i t. zv. spektograf, posebno kod ispitivanja krivotvorenja novčanica, pa nije to nazvao — spektografskom metodom .

Nego, sve te »metode«, pa ni ona zlatna grafonomska, u pojedinim slučajevima ne vode k cilju. jer može biti po srijedi n. pr. kakov — trik! Glasoviti Bertillon u Dreyfusovoj aferi nasamario se — kažu — ne zato, što nije bio odličan ekspert, nego zato, što nije tražio pored fotografije i izvornik nekih dokumenata iz tajnog d o s s i e r a: foto-

grafirano pismo predstavljalo je zaista Dreyfusov rukopis, ali složen iz raznih slova i riječi fotografiranoga Dreyfusovog rukopisa, kako se analogno mogu složiti pjesme — centones — od pojedinih stihova, uzetih iz raznih mjesta jednoga djela ili više djelâ nekoga pjesnika, koji bi prema tome zaista bio autor pojedinoga stiha, ali ne i takove pojedine pjesme u cjelini.

Ne lučeći strogo eksperta za pismo od grafologa u onom značenju, u kojem se to ime danas uzimlje, i miješajući zadatke jednoga sa zadacima drugoga, gosp. Smodlaka zavadja se u svojem prvom članku na ovo nelogično ilustriranje: pošto je tu govorio o »nutarnjim znakovima iskrenosti ili neiskrenosti« i istaknuo znakove jednoga ili drugoga svojstva, potkrepljuje to jednim primjerom svoga učitelja. Neki paralitik napisao oporuku u korist bolničarke, svoje njegovateljice. Po oporučiteljevoj smrti sud medjutim pronadje, a jedan vještak potvrdi, da je oporučna isprava — krivotvorena! Strah od zakonskih posljedica i želja za baštinom djelovaše ipak na baštinicu »dinamognetičkom« silom, i ona se sjeti, da postoji još jedan potpis blagopočivšeg dobrotvora, izveden pred bilježnikom još za njegove bolesti. Tim otkrićem nasta u parnici čudesan preokret: pariški vještaci upotrebom toga potpisa kao novog materijala za poredbu objaviše svijetu, da se i na spornom potpisu nalaze »jednake glavne karakteristike pisma« kao i na onom autentičnom!

Svaki vidi, da izmedju onoga Smodlakina dociranja o iskrenosti i ovoga primjera nema predmnijevane veze. Ona bolničarka bila je zapravo sorbonski grafonom, a onaj vještak pogriješio je bio jamačno zbog svoje površnosti i zbog toga, što eto nije bio upućen u veliku tajnu oporučiteljeva zdravstvenoga stanja u vrijeme, kada je ona oporuka nastala.

U svojoj navali na »čisti kaligrafski sistem« sorbonski djak dozivlje u pomoć svoga učitelja (gosp. E. Solange Pellata) i navodi ove njegove riječi: »U sadašnje doba oni, koji taj sistem rabe, obično (!) uzimaju u obzir glavne značajke pisma, naime one, koje su nezavisne i od alfabeta, kojim se služi pisalac, ali oni to čine ne razumijevajući ih, ne tražeći njihove uzroke, ne shvaćajući ono, što ih normalno mijenja, i apstrahirajući uglavnom (!) sve one psihološke elemente, koji sačinjavaju njihov temelj.« Kako ovaj navod po onom, što dalje slijedi, izgleda kao ustuk na moje pisanje, konstatirati mi je, da ja ne samo nisam, recimo, branio one, koji bi uzimali »obično« u obzir i glavne značajke pisma, ne razumijevajući ih i ne shvaćajući njihove uzroke, nego i to, da se smisao ovoga navoda ne poklapa s onim, što je gosp. Smodlaka prvi put pisao i što sam ja u svojem osvrtu ispravljao. Uostalom, kada bi i postojali tako čudni vještaci, da umiju naći glavne značajke pisma n e z a v i s n e i o d a l f a b e t a, onako od prilike kao ćorava koka zrno, ali ih ne bi shvaćali, složio bih se i ja sa Sorbonom, da njihov posao ne valja; ali ovakovo prosto kazivanje mene nimalo ne uvjerava: za mene — pronaći glavne i nezavisne značajke znači ujedno i razumjeti ih i kao takove ocijeniti ih i doći do cilja, jer po čemu bi one inače bile g l a v n e, ako ne po ekspertovoj ocjeni? po tome, što bi bile ispravne premise za valjan zaključak?

U nastavku svoga r a s p r e d a n j a gosp. Smodlaka (str. 15.) pobija ono, što ja kažem, da je potrebit osobiti dar opažanja i zamjećivanja svakomu ekspertu za pismo. To je drugi i posljednji, uostalom sasvim sporedni navod iz mog osvrta, ali i posve naopako shvaćen. Vidim to po tome, što on moju riječ »vidovitost« uzimlje kao neko »gatanje« i govori o »instinktima«, dok je u mene napisano: »dar opažanja i zamjećivanja — neka vidovitost«. Vidovitost je dakle ekvivalent opažanju i zamjećivanju i nije upotrijebljena u vulgarnom smislu, kako nije ni riječ »zamjećivanje«, koja je termin iz psihologije za t o č n u, v i d n u p r e d o d ž b u. Svi ti nazivi, odnosno pojmovi, polemičaru nistu dostupni, kako mu nije jasno ni značenje i n t u i c i j a, koju kod vještačenja isključuje, a koja zapravo znači: »gledanje s razumijevanjem« (od latinskoga i n t u e o r) ili vidnu aperaciju. Nego, sve kada bi moje riječi i bile ispravno shvaćene — što nisu —, zar je zbilja tako, da je darovitost vještaku — suvišna? Po čemu bi onda njegov učitelj kao ekspert bio glasovitiji od njega, učenika? I zar ne postoji kod nekojih osobito razvijen osjećaj prostora, osjećaj boje i oblika (Raumgefühl, Farben-, Formen-Gefühl), i zar i izvan evandjela nema onih, koji gledaju, a ne vide? Zar je takova vidovitost ekspertu balast, koji »može da ga navede na krivi put?«

Gosp. Smodlaka udara u još ozbiljnije žice, kada veli, da vještaku nije dovoljna ma kako duga praksa, ako nema kulture potrebite savremenu vještaku, te ponovno zove u pomoć gosp. Pellata! Kao da sam ja negdje tvrdio protivno! Ja sam u tom obziru čak i pretjerano Francuzova mišljenja: Ekspert za pismo, a pogotovo grafolog, po mojem sudu, treba ne samo da ima opću kulturu, nego prije svega treba da poznaje barem elementarnu logiku i psihologiju. Po onomu, kako se znanstveno izražava gosp. Smodlaka, bilo bi nasuprot zaključiti, da on kakovu udžbeniku za psihologiju nije ni korica ogledao; inače ne bi bio formulirao »najvažniji grafonomski zakon« ovako: »Moždanski mehanizmi, koji upravljaju potezima pisma, u odnošaju su sa organskim stanjem svakoga mozga i m i j e n j a j u s e s a s v a k i m s t a n j e m t o g a m o z g a — — —; u o d n o š a j u s u s a s v a k o m č a s o v i t o m p r o m j e n o m t o g a m o z g a.«

Časovitih promjena moždana medjutim nema, ali ima ono, što psihologija nazivlje t o k o m p r e d o č i v a n j a i časovitim stanjem s v i j e s t i, koje se stanje neprestano mijenja primanjem novih i obnavljanjem starih predočaba, a praćeno je susljednjim i genetički vezanim pojavima čustva i htijenja. Ni mozak ni moždani ne mijenjaju se neprestano: kada su normalni, djeluju normalno, a kada su abnormalni (bilo da su to bili ili postali) djeluju abnormalno, ili ne djeluju nikako, kao sasvim pokvareno glazbilo . . .

Ono, što se dalje kaže, jednako je šaka u oči bistroj logici: »Ako nismo nikada učili i razumijeli n a č e l a, na kojima treba da počiva r a z m i š l j a n j e, varat ćemo se čitav život, kadgod isprave budu malo dvojbenije«. Načela, na kojima bi počivalo r a z m i š l j a n e, u logici ne postoje. Postoje možda samo u regulama »picokara« i pustinjaka za njihove duhovne meditacije. Logika poznaje samo načela s u d j e n j a, i to upravo četiri na broju (p r i n c i p i u m i d e n t i t a t i s. p. c o n-

tradictionis, p. exclusi tertii sive medii i p. rationis sufficientis). Njih doduše uče sedmoškolci u gimnaziji, ali im to učenje ne jamči, da se u čitavom životu ne će nikada varati. Najviše im jamči to, da se ne će nikada tako izražavati, kada je govor o mišljenju i sudjenju i o — »stanju mozga«. Ta dva navoda gosp. Smodlaka pridaje doduše svomu učitelju gosp. Pellatu, nu pošto ih nije naveo u francuskom jeziku, slobodno nam je posumnjati, da su netočan prijevod.

Pri koncu veli isti gosp. Smodlaka: »Na drugo mislim da nije potrebno, da odgovaram gosp. Lozovini, kojega će valjda bolje nego ikakvo moje dalje razlaganje moći da razuvjeri pismo, koje mi je o ovom predmetu ljubazno upravio gosp. E. Solange Pellat.« Za ovim navodi njegovo pismo u — prijevodu. Budući da je to bio odgovor na jedno Smodlakino pitanje, potrebno je bilo, da on doslovno navede i sadržaj svoga pisma, dakle i pitanje i odgovor, neka bi se tako moglo vidjeti, u kojoj su vezi s mojim člankom. Ovako ja mogu jedino ustanoviti, da to pismo nije ni u kakvoj vezi s mojim ispravcima, na koje je gosp. polemičar jedino mogao reflektirati i koji su u suštini glasili:

1. da nije istina, da se kod nas, koliko je meni poznato, izradjuju kaligrafska vještva onako, kako to tvrdi gosp. Smodlaka;

2. da ja ne vjerujem, da je ekspertiza pisma »potpuna i precizna znanost« kao na pr. matematika, kako tvrdi isti S.;

3. da je ono, što on predstavlja i nazivlje kaligrafskom metodom, nemoguće i nevaljalo vještačenje za nas i za svakoga;

4. da se i kod nas uzimlju u obzir svi oni čimbenici, s kojima računa moderno pismoznanstvo, i da nam nisu nepoznati ni rezultati grafološke nauke i njena literatura;

5. da se i kod nas izvjestan posao može isto tako dobro vršiti kao i u naprednoj tudjini.

Za ovakovu suštinu mojih ispravaka on, kada je već htio, morao je zatražiti mišljenje svoga učitelja. Medjutim sada iznosi, da je zatražio njegovo mišljenje »o ovom predmetu«. O kojem to predmetu? Kaže takodjer, da će me odgovor njegova učitelja »razuvjeriti«. O čemu će me razuvjeriti? Valjda o nevaljalosti onoga postupka po »čistoj kaligrafskoj metodi«, koju sam ja bio okrstio mnogo drastičnijim izrazom? Iz prijevoda francuskoga pisma mi samo to razabiramo, da su predmetom Smodlakina konzultovanja bila načela vještva pariškoga tehničkoga društva, a ne oni moji navedeni ispravci; izgleda mi takodjer i to, da je on svomu učitelju predstavio, kao da bih ja pariške vještake omalovažavao, dok sam se ja protiv takovoga suponiranja izrijekom bio ogradio: Na str. 395. »Mjesečnika« od god. 1929. sam rekao, da sam »potaknut, da nanižem nekoliko primjetaba na Smodlakina izlaganja ... po vlastitom iskustvu, ne dirajući u ničiju naučnu teorijsku spremu«. I sada, kada nam pariški naučenjak na Smodlakinu zamolbu izlaže u poskupcu svoju teoriju o ekspertizi pisma, meni bi možda preostajalo, da odgovorim: Dobro je! tako je! a tko Vam je rekao, da nije tako? — Kada gosp. Pellat spominje jedan t. zv. zakon i o njemu

kaže, da bi »morao da se nadje uvijek kao naslov svakomu djelu o grafistici, pa ga prikazuje riječima: »Grafistični potezi su pod izravnim uplivom centralnoga nervnog sistema«, mogao bih mu odgovoriti: Izvrsno! ali to kod nas zna i prosječno dobar srednjoškolac viših razreda.*)

Socijologija i bijologija

Napisao dr. F. E. Smodić.

(Odgovor na članak gosp. dra D. Tomašića u »Mjesečniku« br. 2—3, 1930.)

Čitajući članak gosp. dra Tomašića, našao sam u njem više toga, što mi nije jasno. Gosp. dr. Tomašić govori u svojem članku o bijološkom shvaćanju društva, o filozofijskim i psihosocijalnim smjerovima organskoga shvaćanja društva, navodi poimence predstavnike toga shvaćanja, onda pobija to shvaćanje, dokazuje neodrživost toga shvaćanja i nazivlje ga napokon čistom spekulacijom i metafizikom. Zašto on to čini, kada je to shvaćanje već zabačeno i kada je već i sam Spencer toliko od toga shvaćanja popustio, da od njega osim »analogije« ništa nije preostalo, to nam nije jasno. Napose meni nije jasno, zašto gosp. dr. Tomašić sve to »povodom« moga članka čini, kada ja to shvaćanje nisam zastupao ni branio. Govoreći o starini shvaćanja, »koje promatra društvo i tumači društvene odnose poput bijološkog organizma i njegovih osobina«, zalazi gosp. dr. Tomašić predaleko u prošlost i time se priključuje socijolozima, koji počinju socijologiju daleko prije 19. stoljeća, što se već ni s toga ne da opravdati, što je u onim vremenima radi političkih i crkvenopolitičkih prilika slobodno znanstveno istraživanje bilo bez poznatih nam posljedica (progona i spaljivanja) nemoguće. Sloboda znanstvenoga istraživanja izvojevana je zajedno sa ostalim sloboštinama tekar tečajem 19. stoljeća. Comteova su djela mogla biti napisana tek u eri slobode. Ali da ostanemo kod nejasnosti. Gosp. dr. Tomašić postaje nejasan, kada rabi izraz »bijološko shvaćanje društva« za oznaku organskoga, jer organsko shvaćanje društva nije shvaćanje bijologa nego socijologa; tako i kada rabi izraz »bijološki organizam« za oznaku društva, jer bijolozi ne priznaju društvo organizmom; oni poznaju samo individualne organizme (biline i životinje), pa se prema tomu mogu samo ovi organizmi bijološkima nazivati, a društveni su »organizmi« izum socijologa, pa neka se socijološkima nazivlju. Gosp. dr. Tomašević govori i o »razvitku« društva usprkos tome, što je razvitak (porast obima i diferencijacija) vlastitost organizama, a ne društava, koja (zabaciv organsko shvaćanje društva) ni on ne smatra organizmima. Nadalje govori o »organskom shvaćanju života«, što je pogotovo nerazumljivo, jer je nepojmljivo, da bi se život mogao kao organ ili organizam shvatiti. Govori o uticaju bijoloških faktora na tok i razvitak društvenih pojava, što ni onda nije razumljivo, ako gosp. dr. Tomašić ne misli tu na bijologe i bijologiju nego na život, jer život nije faktor nego rezultat, a faktori su organizam i nje-

*) Time završujemo ovo raspravljanje u našem listu (Op. ured.).

gova (fizikalna i društvena) okolina, pa kao takov, naime kao rezultat ne može imati uticaja na faktore, koji ga sastavljaju. Iz navedenoga se vidi, da se gosp. dr. Tomašić ne izražava jasno; nije ga lako razumjeti. Najmanje nam je pako jasna njegova obrana specijalizma. Ja sam ustvrdio, ili bolje, konstatovao opće poznatu činjenicu, da su znanosti uopće, a društvene napose, slabo ili nikako medjusobno povezane, a trebalo bi da jesu, jer su pojave, koje su im predmetom, medjusobno povezane, a znanost treba da bude vjernim tumačem pojava i njihovih veza. Gosp. dr. Tomašić kaže: »Medjutim znamo vrlo dobro, da društvene pojave nisu samo predmetom socijologije, nego da spadaju u područje istraživanja svih društvenih nauka«. Priznaje dakle identitet predmeta svih društvenih nauka. Ali kaže: »društvene se pojave od svih tih nauka izučavaju sa raznih strana i gledišta i svaka od njih ljubomorno čuva područje svoje djelatnosti od zadiranja druge nauke. Jedino na taj način i jest omogućen uspješan rad u iznalaženju istine.« Ovo nam ne izgleda logično. Mi držimo, da je nemoguće pojedine strane jednoga te istoga pojavnog kompleksa pojedince uspješno izučavati i pravo shvatiti; pojedini se dijelovi mogu tek nakon shvaćenja cjeline pravo razumjeti. Pri ruci nam je (da ne posižemo za logičnim formulama) jedan izvadak iz Spencera, koji nam to potvrdjuje i koji u njemačkom prijevodu glasi: »Das eine Spezialwissenschaft nicht vollkommen verstanden werden kann, bevor die allgemeinere Wissenschaft, welche jene einschlieszt, verständlich geworden ist, leuchtet von selbst ein; und daraus ergibt sich auch sofort, dass aus der spezielleren abgeleitete Schlüsse unzuverlässig bleiben in Ermangelung von Schlüssen aus der allgemeneren.« Ad vocem »zadiranje« pako pitamo: Zar nije socijologiji (Gumplovitz i dr.) baš time, što je zadrla u područje nauke o državi (dakle ne na onaj od gosp. dra Tomašića navedeni način) uspjelo u pozadinu potisnuti pravničko shvaćanje države; ili zar nije socijologiji baš time, što je zadrla u područje drugih nauka, uspjelo uredbe staroga društva[1]) istražiti i time omogućiti pravilnije shvaćanje državnih i gospodarstvenih uredaba historijskih društava, koje su uredbe prije toga (još do nedavna) izvornima i »vječnima« smatrane, dakle nepravilno shvaćane bile? Što bi socijologiji osim »ljubomore« još preostalo, kada bi se ona ograničila na »izučavanje samo one strane društvenih pojava, koja nije predmetom obradjivanja drugih nauka« i kada bi slijepo prihvaćala rezultate istraživanja tih drugih nauka. Pa onda, koja je to strana? Na to nam gosp. dr. Tomašić nije dao jasnog odgovora, pa tako mora dopustiti opravdanost prigovora, da predmet socijologije nije neprijeporno ustanovljen. Ali tu moram gosp. dra Tomašića upozoriti na jednu pogrješku. On je naime Wiesea citirao, ali ga je — izgleda — krivo razumio. Nije g. Wiese taj prigovor stavio, kako mu to gosp. Tomašić imputira, pa ga pobija. Ovi prigovori dolaze

[1]) U našoj literaturi ima (koliko mi je poznato), na žalost, malo traga velevažnim rezultatima istraživanja Haxlhausena, Maurera, Laveleya, Fustel de Coulangesa, Kovalevskoga, Morgana, Sumner Mainea i mnogobrojnih njihovih drugova — osim u »Razvitku vlasnosti« od dra I. Strohala (preštampano 1906. iz »Rada« naše Akademije).

s protivne strane. G. Wiese samo konstatuje, da se prigovora sa svih strana, pa brani socijologiju od tih prigovora. G. Wiese nije protivnik gosp. Tomašića. I on je specijalista. Gosp. dr. Tomašić mu dakle krivo čini, kada ga tako pobija. O meni kaže gosp. dr. Tomašić, da stojim »pod teškim dojmom socijologije g. Wiesea«. Ja doduše poznajem mišljenje gosp. dra Wiesea (i iz jednoga privatnog njegova pisma), ali na kakov dojam gosp. dr. Tomašić iz moga članka nije mogao zaključiti, niti može ta okolnost za bilo koga biti od važnosti. Ja sam njegovu knjižicu o socijologiji citirao poglavito iz razloga, što je jedna od najnovijih, pa se iz nje može razabrati današnje stanje nauke. Ali da se vratimo specijalizmu. Gosp. dr. Tomašić kaže, da pitanje uticaja društvenih prilika na bijološke i fiziološke osobine organizma spada u područje drugih nauka (bijologije, antropologije, socijalne medicine i t. d.), pa se prema tome tim istim pitanjem ne može baviti i socijologija; kaže, da ne može biti predmet socijologije ni sadržina društvenih odnosa; kaže, da socijologija izučava samo onu stranu društvenih pojava, koja nije predmetom obradjivanja drugih nauka; kaže, da socijologiji preostaje, samo da istražuje uzroke i medjusobnu vezu društvenih pojava, kao i zavisnost društvenih od nedruštvenih (bijoloških i fizikalnih) pojava; kaže, da socijologija izučavanjem uticaja bijoloških čimbenika na razvitak društvenih pojava, koje se zasniva na realnom ispitivanju dogadjaja i pojava, utvrdjuje zakone kretanja društvenih pojava i time postaje osnova svih ostalih društvenih nauka. Gosp. dra Tomašića je i ovdje teško razumjeti; teško je reći, da bi bio dosljedan u označivanju predmeta i djelokruga socijologije. Jednom definicijom ograničuje zadaću socijologije na izučavanje samo jedne strane društvenih pojava, drugom ju definicijom proširuje u velikoj mjeri. Doznačuje joj u zadaću i istraživanje uzroka i medjusobne veze društvenih pojava, kao i istraživanje zavisnosti tih pojava o bijološkim i fizikalnim pojavama. Da ne govorimo dalje o području djelatnosti socijologije, primjećujemo ovdje samo to, da izraz »bijološke pojave« nikako nije podesan, da razjasni snošaj zavisnosti društvenih pojava o onim »pojavama«, koje gosp. dr. Tomašić bijološkima nazivlje. Socijolozi često rabe riječ »bijološki«, ali sa životom, sa onim »bijo-« nisu svi na čistu. Otale nejasnosti u njihovim raspravama. To je izvor ne samo nesporazuma i beskrajne prepirke medju njima, nego i raznih onih teorija, kojima u zbiljnosti manjka svaka realnost. Jedan će od uzroka biti tome taj, što se svi mogući »socijolozi« počevši od Platona i Aristotela intenzivnije izučavaju, nego li osnivači i glavni predstavnici socijologije, Comte i Spencer, poslije kojih ni u filozofiji nema pojave, koja bi im se o bok staviti mogla i bez kojih se socijolog ni u bijologiji ne može orijentirati. Bolje obavijesti o životu i ulozi društva u životu ne će drugdje naći, pa ih ne bi smio mimoići ni onda, ako evolucijone teorije njihove ne potpisuje. Oni su društvene pojave i veze medju čovjekom i njegovom okolinom svestrano istražili i pojam života pročistili. Po Blainvilleu, čije je shvaćanje Comte prihvatio, sastoji život u neprekidnom nutarnjem procesu kompozicije i dekompozicije, koji rezultira iz uzajamnoga djelovanja medju organizmom i njegovom okolinom. Comte kaže, da je harmonijski uza-

jamni snošaj medju organizmom i njegovom okolinom temeljni uvjet života. Svaka životna funkcija je rezultat tih faktora.[2]) O shvaćanju Comteovom kaže Spencer (u prijevodu): »Es ist sonderbar, dass Herr Comte sonach die Notwendigkeit einer Übereinstimmung zwischen einem Organismus und seiner Umgebung erkannt hat als eine fürs Leben wesentliche Bedingung, und doch nich eingesehen haben sollte, dass die beständige Aufrechterhaltung solcher inneren Vorgänge, welche den äusseren das Gleichgewicht halten können, das Leben ausmacht« (Biol. § 27). Iz ovoga je već i Spencerovo shvaćanje života jasno. On ga nakon opsežne analize definuje kao »korespondenciju« medju nutarnjim odnosima (organizmom) i vanjskim (okolinom). Iz navedenoga vidimo, da su medjusobni snošaji pojava i njihova funkcija, medju njima i životna funkcija društva, svestrano ispitani i ustanovljeni; vidimo i komponente i resultantu. Ali usprkos tome, što je sve to istraženo i otkriveno te opetovano konstatovano već u prošlom stoljeću, sretamo mi u socijološkim raspravama i danas još mišljenja, koja odaju nepoznavanje temeljnih tih istina. Pojedine se pojave, organske, fizikalne i društvene nabrajaju jedna za drugom bez značenja i bez oznake njihova položaja spram centralne točke, spram života. Otale, kako rekoh, sve neprilike. I čitalac ostaje u tami; ne zna, koja je pisanju svrha, kada se svrha, naime prosvjeta, povećanje znanja, ne postizava. Iz navedenoga vidimo i to, kako malo je opravdan zahtjev, da se socijologija izoluje, od ostalih znanosti ogradi. Ali ona se (kako znamo i kako se vidi i iz primjera, koje smo naveli) zapravo i ne ogradjuje, nego prelazi preko ograda, koje joj neki socijolozi postavljaju.

Nastava administrativnoga prava u visokim školama

Dr. Dominik Rudolf, profesor administrativnoga prava na sveučilištu u Brnu (Československa).

(Od Komisije medjunarodne saradnje profesora i docenata admistrativnoga prava i političkih nauka. Glavni bureau u Varšavi. Ravnatelj bureau-a prvi generalni tajnik prof. dr. Tadija Hilarowicz.)

Preveo iz češkoga dr. Pogonowski vitez Juraj, generalni referent Komisije za jugoslavenske stvari.

Poznavanje, poučavanje prava nije, kako treba, sprovedeno, ako se s njim postupa normativno, ako se želi, da se shvati značaj pravnoga propisa samo sa stanovišta njegova odnosa prema drugim normama. Pravo je proizvod ži-

[2]) Ovdje ću da ispravim neke tiskarske pogrješke u svojem članku u 1. ovogodišnjem broju, naročito onu na strani 24., gdje je smisao pomućen. To mjesto (9. i 10. redak odozgor) ima da glasi tako, da se njegova Comteova »hierarkija znanosti« odlikuje time, što je položena na realnu podlogu pojavâ. A na strani 23. (u 5. retku odozgor) treba da se na mjesto izraza »gospodarstveno-podanički« postavi: gospodstveno-podanički.

vota, ekonomskih i kulturnih odnosa. Ova veza pravne norme s realnim svijetom i s idejom prava, kojoj ona treba da služi, ne može se lako prekinuti bez većih posljedica za poznavanje prava. Tko se ograničuje samo na idealni svijet juridičke norme, pa se zatvara pred ma kakvim utjecajem realnoga svijeta i njegovih potreba, taj se izlaže opasnosti, da se zaplete u vještačke pravničke konstrukcije i da se izgubi u maglovitim teorijama, pa bi zbog toga umjesto prave nauke prava upotrebljavao neplodnu pravnu skolastiku. Poznavanje, poučavanje prava takodjer nije dobro, kada se pravo uzima samo na kauzalni ili teleološki način. Iako ove metode imaju tu vrlinu, da uzimaju juridičku normu ili u njezinu kauzalnom odnosu prema realnomu svijetu ili u odnosu s njezinom svrhom, ipak nije velika njihova vrijednost za faktično komentiranje pravne dogme. Baš zato je dobro, da se pravo proučava sa sviju netom spomenutih gledišta. Moram ovdje na žalost odustati od podrobnijih navoda ovih metodoloških pogleda, ali moram i naglasiti, da ovaj moj metodički pluralizam nije uopće apsolutno primljen. Svakako može da se održi pomoću opravdanih argumenata.

Prije svega bi trebalo ovdje istaći teoretički argumenat: normativni, istorijsko-socijološki način daje samo jednostrano svijetlo. Kada se zajedno uzima više gledišta, cjelina dobiva više refleksa. Kasnije dolazi praktičan argumenat: dogmatičko, socijološko i pravno političko tretiranje prava dobro pomaže kod stvaranja prava i primjene prava jednako, kako i spomenute posljednje funkcije utječu na teoriju prava. Napokon pedagoški argumenat: nastava uzima u obzir ne samo »verba legum«, nego i njihovu »vim ac potestatem«. Ovo je baš vrlo zgodno za obuku uprave i administrativnoga prava. Nastava administrativnoga prava treba da dade sistematsku predstavu pozitivnoga administrativnoga prava i administrativnih normi. Dva su pitanja značajna za čovjeka, koji teoretski proučava administrativno pravo i upravlja njegovom nastavom, i to: pitanje »što« i pitanje »kako«. Prvo se pitanje tiče granica predmeta, drugo sistema i metoda njegova obradjivanja.

Nije lako dati administrativnomu pravu zgodne granice. Obično zajedno sa naukom razdiobe vlasti odjeljuje se administraciju negativno kao onaj dio državne uprave, koji ne spada ni pod zakonodavstvo, niti pod sudstvo. Rad onih organa, koji nisu ni zakonodavni ni sudski, uzima se kao administrativan. Neki pokušavaju da shvate administraciju više pozitivno — kao sistematsku realizaciju javnih interesa na osnovu juridičkih normi. Ipak posljeci ovakova razgraničenja nisu osobito dobri, te dolaze mnoge sumnje, koje zakonite materije spadaju k administrativnomu pravu, a koje opet k drugima granama prava. Ove se sumnje obično na praktičan način mogu otkloniti tako, što izvjesne grane prava nisu izučavane niti u jednom niti u drugom juridičkom specijalitetu. Moramo dakle na drugi način da postignemo ovo razgraničenje administrativnoga prava. Uopće dijelimo pravo na javno i privatno. U grani javnoga prava je administrativno pravo dosta oprečno medjunarodnomu pravu i sudskomu pravu, u koje posljednje se broji takodjer kazneno pravo, gradjanski i kazneni postupak, kao što i pravni propisi, koji na sudove upućuju izvjesne stvari administrativne prirode, kao vodjenje hipotekarnih knjiga i registara i t. d. Ipak je administrativno pravo u tijesnoj vezi sa ustavnim pravom. Granice izmedju ova dva prava bi se mogle povući samo u slučaju, ako bismo ustavnomu pravu pribrojili i osnovne norme o organi-

zaciji države i propise o radu zakonodavnih organa, dok bismo medjutim administrativnome pravu ostavili specijalne propise o radu javno-pravnih osoba.

Odnos administrativnoga prava prema privatnomu pravu postoji u tome, što privatnomu pravu spadaju norme, koje ravnaju uzajamnim odnosima gradjana, koji idu u korist pojedinaca, dok administrativnomu pravu spadaju norme, koje ravnaju odnosima gradjana prema općenitosti, koji su za opću korist. Svakako poznamo neke zakone, u kojima se propisi javnoga prava miješaju s propisima privatnoga prava, pa obzirom na to od sadržaja ovih zakona morale bi biti odijeljene javnopravne norme, koje se broje k administrativnomu pravu i kao takove se sistematski obradjuju u nauci administrativnoga prava; ostalo pak, što ima privatno-pravni označaj spada privatnomu pravu.

Ovaj način tretiranja administrativnoga prava doista je već bio pokušavan na nekim sveučilištima — i to tako, da profesori predavaju u nastavi administrativnoga prava javno rudarsko pravo, javno željezničnо pravo, javno pomorsko pravo, pravo za osiguravanje i t. d. Ova predavanja bave se u glavnome organizacijom odnosnih vlasti i tumačenjem propisa o njihovu radu u ovim specijalnim granama javne administracije. Ovo dosta neodredjeno razgraničenje administrativnoga prava prema ostalim granama javnoga prava, a tako i prema privatnomu pravu, te činjenica, da moderna država sve intenzivnije razvija svoj rad na različitim područjima, koja su prije bila ostavljena privatnoj akciji, pa napokon neobično živi razvoj zakonodavstva, naročito u grani moderne administracije — sve to je doprinijelo u najnovije vrijeme neobičnomu razvitku administrativnoga prava.

Isto je tako kod sistematskoga tretiranja administrativnoga prava potrebna strogo naučna ekonomija i disciplina. Profesor administrativnoga prava mora u svojem pedagoškom radu da se bavi samo onim normama, koje se doista tiču administracije; on se mora isto tako baviti organizacijom i radom javne administracije.

Posljedica je toga, da neke grane prava bivaju razbacane; jedan dio njih je sistematski tretiran u administrativnom pravu, drugi pak dio u državnom, gradjanskom, trgovačkom pravu, a donekle čak i u civilnom postupku.

Zbog toga oteščan je cjelokupni pregled jedne pravne grane, unutarnji savez pojedinih pravnih institucija otpada i realni značaj njihova sadržaja nije ocijenjen, kako treba. Zato bi se moglo savjetovati, da se specijalne grane isključe iz sistematskoga tretiranja administrativnoga prava, pa da ih se tretira u prelekcijama i posebnim vježbama. Drukčije bi se moralo u granicama dužnosnih sati predavanja administrativnoga prava davati ili samo općeniti pregled, dakle vrlo malo, ili samo izabrane dijelove uz isključenje ostalih. Prvi eventualitet protivi se zahtjevima naučnoga, dakle sistematskoga i temeljitoga tretiranja; druga metoda ne bi bila dobra obzirom na ekvivalentnu vrijednost cijeloga materijala, a bila bi i previše subjektivna, kada se radi o izboru njegovih pojedinih dijelova.

Kod primjenjivanja istaknute specijalizacije nastava administrativnoga prava bi se morala raspasti na mnoštvo specijalnih disciplina. To bi bilo u korist stvari, jer je današnja nastava administrativnoga prava s teoretskoga gledišta potpuno različita i nerazgraničena u odnosu prema drugim predmetima obuke na pravnom fakultetu. Ali obzirom na vrlo bogati materijal kao i

malen broj satova predavanja. sa gledišta prakse i njezinih zahtjeva, donosi ona malo, a sa gledišta zahtjeva nastave i ispitivanja predstavlja velike poteškoće. Uostalom navedena specijalizacija nije nova misao, jer su se već odavno pojedine grane odijelile od nastave administrativnoga prava i postale samostalne, kao na pr. financijsko pravo.

Pitanje sistema zavisi od vladajućih gledišta. Naučna predstava administrativnoga prava se dijeli obično na opći dio i na specijalni. Opći dio biva obično formalan; u ovom se dijelu predstavlja organizacija administrativne vlasti i administrativnoga postupka kao i administrativnoga sudstva. Specijalni dio ima materijalni značaj; u njemu se objašnjuju one pravne norme, koje uredjuju pojedine grane javne administracije. Ovi se dijelovi stvaraju s obzirom na sadržaj rada javne administracije, dakle luči se policijska uprava, ekonomska, kulturna, vojnička i t. d. Može se ipak ovaj t. zv. opći dio izraditi kao stvarno opći, a to na taj način, što bi se izvršilo u njemu grupiranje nauke administrativnoga prava bez obzira na gledište formalno i materijalno, možda prema šemi rimskih pravnika t. j. nauka o ličnostima, stvarima i radu javne administracije. Taj opći dio nastave administrativnoga prava bi morao svakako da bude uvijek posvećen nauci pozitivnoga administrativnoga prava dotične države.

U posljednje vrijeme se kušalo izraditi posebni dio administrativnoga prava u drugome smislu, i to kao predstavu apstraktnu od odnosnoga pozitivnoga prava, čije institucije mogu ipak često da služe kao primjeri za juridičke figure općenitoga značaja. Opće administrativno pravo treba da stvara sistem teoretskih apstrakcija, istrgnutih iz realizma pozitivnoga administrativnoga prava; ono treba da bude nešto, što bi odgovaralo općemu državnomu pravu, koje je isto tako samo apstrakcija, istrgnuta iz pozitivnih pravnih uredjenja državnoga prava (Merkl, Allgemeines Verwaltungsrecht 1928. str. V, VI, 86. 95. 97.). Ne može se poricati, da tako iznijeto opće administrativno pravo u sistemu nastave administrativnoga prava ima veliko značenje baš za nastavu u višim školama. Svakako nastaje opasnost, da ovo opće administrativno pravo ne prijedje u previše apstraktne juridičke konstrukcije, suviše maglovite, suviše slobodne. — Baš zato bi se opće administrativno pravo primijenilo bolje pred svršetak predavanja, a ne za uvodna predavanja, jer, koji hoće govoriti o apstrakcijama, mora se upoznati sa realizmom pozitivnoga prava.

Nastava administrativnoga prava treba da dade sistematsku predstavu pozitivnoga administrativnoga prava; njezina je uloga, da se ove juridičke norme prema sadržaju vežu u juridičke institucije, pa da se ovo objašnjuje uz pomoć poznatih sredstava juridičke interpretacije.

Ima slučajeva, u kojima je neka norma dio pravnoga poretka, dakle obavezuje u smislu normologije, a ipak faktično nije obligatna i praktično se ne upotrebljuje. Život je odbacio neke zakonite propise za praksu. U takovim slučajevima treba vrlo strogo da se luče »verba legum« od njihove »vis ac potestas«. Isti obzir na teleološki momenat ima veliku vrijednost kod predstave administrativnoga prava. Isporedjivanje zakonodavne volje, izražene u zakonu, sa svrhom, u smjeru koje je zakonodavac radio, omogućuje ne samo širu i užu interpretaciju pozitivnoga prava, već vodi k administrativno političkomu razmatranju velike vrijednosti za naučno istraživanje i nastavu pozitivnoga administrativnoga prava.

Upravna (administrativna) politika vidi u pozitivnom administrativnom pravu realizaciju zakonodavne snage, da postigne sigurne postulate administracije, ocjenjuje pozitivno administrativno pravo. Sa ovoga gledišta pokazuje ona i dalji put zakonodavcu. Tako shvaćena nastava administracije može zajedno da se upotrijebi za uvod u studije pozitivnoga administrativnoga prava isto tako kao i za završne studije administrativno-pravnih nauka. Ovo bi posljednje bilo vrlo korisno za pravno uporedjivanje i isticanje administrativnoga prava, a prvo pak moglo bi se preporučiti kao neka vrsta spone sa diskusijom i vježbama za proseminar administrativnoga prava.

Vježbe iz administrativnoga prava, odijeljene od gore spomenutoga proseminara, jesu ili seminarske vježbe ili praktične vježbe. Njihova je svrha rad za samostalne naučne radnje. Materijal može da bude biran ili zajedno sa prelekcijama, gdje su neka pitanja označena, ali nisu temeljito izradjena, ili sa zakonodavnim radom i aktualnim projektima, ili obzirom na to, da su neka pitanja osobito važna za javni interes, ili obzirom na noviju literaturu, ili na taj način, da se već u literaturi izradjeno pitanje u nekom smjeru nanovo izradi, ili da se samo recenziraju nove stvari. Svrha je praktičnih vježbi primjenjivanje materijala predavanja na slučajeve praktičnoga života. Kod praktičnih vježba treba upotrebljavati i zornu metodu. Baš zato je nužno, da se prikupi zorni materijal iz administrativne prakse (akta, dokumente i t. d.). Kod praktičnih vježbi trebalo bi uzeti u obzir i rezultate tzv. geojurisprudencije ili geografske nastave prava, koja, polazeći sa gledišta dovodjenja u vezu prava sa terenom, teži, da pomoću geografskih i kartografskih sredstava objasni rezultate pravničkih istraživanja. Geojuristički način rada ima u prvome redu uistinu naučni značaj za povijest prava i medjunarodno pravo, isto tako i spajanje pravno-administrativnih momenata s geografsko-kartografskim momentima ima jednaku vrijednost za naučno tretiranje i nastavu administrativnoga prava.

A koliko se radi o problemu daljega obrazovanja mladih administrativnih pravnika, općenito je poznato, da absolventi pravnih fakulteta ulaze u administrativnu praksu s nepotpunom spremom za pravno-administrativno zvanje. Baš obzirom na opseg i različitost administrativnoga prava ono njihovo znanje, koje su postigli u visokim školama, je vrlo površno, pak zato treba da bude u prvim godinama njihova praktičnoga rada dopunjeno, prošireno i produbljeno. Zato mladi činovnik uslijed mnogo nagomilanoga novoga gradiva ne smije da bude ostavljen samomu sebi, niti pak osudjen samo na studije raznih više manje vrijednih učbenika ili na slučajno obučavanje od strane starijih kolega ili na uporabljavanje gotovih uzora (Amtsschimmel).

Na završetku nekoliko riječi o nastavi administrativnoga prava u drugim stručnim visokim školama. Poznavanje prava je od velike vrijednosti za svakoga naobraženog čovjeka, osobito danas, kada su gradjani sve češće pozivani k javnim funkcijama. Dvostruko je ovo dobro za takova nepravnika, koji traži svoju životnu profesiju u javnoj administraciji. Ima mnogo vrsta javne administracije, u kojima rade nepravnici (služba za izgradnju, saobraćajna služba, sanitarni dio, veterinarstvo, administracija državnih dobara i šuma, agrarna reforma, inšpekcija rada i t. d.). Sada postoji tendencija, da se djelokrug nepravnika u javnoj administraciji proširi na štetu administrativnoga pravnika. Pošto je administracija u znatnom dijelu takodjer juridička funkcija, moraju isto tako javni činovnici-nepravnici da svladaju izvjesne propise svoje grane administracije. Temelj toga treba da bude poznat već u visokoj školi. Ulaze ovdje u obzir politehnike, agrarne i šumarske akademije, medicinski i veterinarski fakulteti. Obuka studenata u spomenutim višim školama mora da bude uopće drukčije tretirana nego obrazovanje pravnika. Naročito treba imati na umu specijalan cilj ovoga školovanja i nedostatak osnovne pravničke naobrazbe. Administrativno pravo isto kao i ostale pravne discipline mogu da budu manje više općenito u širim nacrtima, enciklopedijski predavane. Prema radu odnosne visoke škole moraju da se predavaju specijalne grane administracije. Ulaze ovdje u obzir na pr. politehnikama predavanja o pravu za izgradnju, električnom, rudarskom, vodnom pravu, melijoraciji i komasaciji, željezničnom pravu, patentskom pravu; u agrarnim akademijama predavanja o agrarnom pravu, o agrrnoj reformi i t. d. U trgovačkim akademijama treba obraditi specijalnu pažnju na industrijsko, javno bankarsko i berzansko pravo. U svim ovim smjerovima mora da se gradi iz osnova. Čak i najobičniji pojmovi i pravne uredbe, cijeli pravni alfabet mora da bude u svim djelovima predavanja specijalno objašnjen. Ništa ne može da se primi, kao da to slušaoci već znaju; ne smije se pozivati na neko drugo predavanje, pošto neki slušaju samo ovaj tečaj, a ne drugi. I bolje je, da netko dva puta čuje nešto, nego nikada. Naučnih razlika u nazorima i polemika ne smije se upotrebljavati, a tako isto, u koliko je moguće, treba ovdje izbjegavati čisto juridičke konstrukcije. Mjesto toga temeljni tumač zakonskoga teksta i bogata, dobro odabrana kazuistika za oživljenje mrtvoga teksta zakona — najbolja su sredstva za pravno administrativnu nastavu u pomenutim višim stručnim školama.

Pravosudje

a) Gradjansko

Pravna lica imaju još u toku parnice naznačiti lica, koja će za njih položiti prisegu, ako im bude dosudjena.

Rješidba stola sedmorice od 13. ožujka 1930. br. 128.

(Osuda sudbenoga stola u Z. od 8. studenoga 1928. br. 64576/gr.; osuda bans. stola od 17. srpnja 1929. br. 21.672.)

U usmeno raspravljenoj parnici tt. A d. d. u Zagrebu, tužitelja, proti tuženiku B-u, radi 10.675 D. spp., u kojoj je

s u d b e n i s t o l udovoljio tužbenomu zahtjevu uvjetno o položenju domirne prisege po tužiteljici;

b a n s k i s t o l je povodom ništovne žalbe i priziva tuženika, ništovnu žalbu odbacio i priziv otputio, te pobijanu prvostepenu osudu potvrdio.

S t o l s e d m o r i c e je povodom ništovne žalbe i izvanrednoga previda tuženoga B-a poništio suglasne osude nižestepenih sudova, te je prvostepenomu sudu naložio, da usmenu raspravu u niže naznačenom pravcu popuni i u stvari dalje po zakonu postupa. — Rješidba o trošku pravnih lijekova i previdnoga protuizvedenja ostavljena je konačnomu rješenju parnice.

Razlozi: Obje osude nižestepenih sudova uvjetuju uspjeh parnice o domirnoj prisezi, dosudjenoj tužiteljici tvrtci ali bez označene osobe, koja ima tu prisegu položiti, motivirajući taj nedostatak time, da tužiteljica može kod nastupa prisege imenovati osobu, koja će se prije polaganja prisege imati legitimirati, odnosno time, da je predmet molbe za nastup prisege, da se naznači, tko će za tužiteljicu prisegu položiti.

Ti razlozi nisu na zakonu osnovani, jer po § 241. grpp. ima tužiteljica, koja je kao trgovačko društvo ponudila domirnu prisegu, obzirom na § 239. grpp. naznačiti osobu, koja će položiti prisegu, ako joj bude dosudjena. Pošto su nižestepeni sudovi propustili pozvati tužiteljicu, da se u tom pravcu očituje, ostala je rasprava nepotpuna, a sama je osuda gledom na propis § 237. grpp. ništava.

Osim toga je rasprava ostala nepotpuna i u pravcu prigovora tuženika, da on tuženu robu uopće nije preuzeo, — naročito, da je nije preuzeo bez toga, da joj je prigovorio. Valjalo je tuženika pozvati, da taj prigovor obrazloži i dokaže, a tužiteljicu tvrtku, da se o njem očituje i eventualno pruži protudokaz.

S razloga dakle, što je i u tom pravcu rasprava ostala nepotpuna tako, da nije bilo moguće stvar temeljito prosuditi, valjalo je povodom ništovne žalbe i izvanrednoga previda tuženikova poništiti suglasne osude nižestepenih sduova (§§ 330., 339. točka 3., 342. grpp.) i odrediti nadopunu rasprave. Priopćio dr. A. V.

Članovi zemljišne zajednice nisu završni svjedoci u procesu zemjišne zajednice.

Rješidba stola sedmorice od 5. listopada 1928. br. 4759.

(Osuda kotarskoga suda u Gjurgjevcu od 30. kolovoza 1927. br. 7546/gd.; rješidba banskog stola od 29. veljače 1928. br. 34.624.)

U parnici tužitelja A proti tuženoj zemljišnoj zajednici mjesne općine B radi priznanja prava vlasništva nekretnina

kotarski sud u Gj. je sudio po zahtjevu tužbe.

Banski stol: uvaživ, da nije osnovan prigovor tužitelja, da su tuženičini svjedoci kao ovlaštenici po § 155. slovo e) gpp. završni, pak da se protuslovna kazivanja spomenutih svjedoka, koliko se odnose na prijepornu površinu preko 400 četv. hv., po § 160. grpp. medjusobno pobijaju, (ostali razlozi ispušteni);

ukinuo je povodom ništovne žalbe i priziva tužene zemljišne zajednice prvostepenu pobijanu osudu i naložio popunjenje rasprave.

Stol sedmorice je potvrdio povodom previdnog utoka tužitelja gornju rješidbu banskog stola. Priopćio dr. A. V.

b) Kazneno

Tumačenje § 320. kriv. zak. i § 71. br. 4. kriv. zakonika.

Rješidba stola sedmorice od 11. travnja 1930. br. 7/3. kre.

Stol sedmorice kao sud kasacijski povodom revizije optuženoga Š. J. i drž. tužioca protiv presude sudb. stola u Zagrebu od 8. veljače 1930. kzp. 138/30, kojom je presudjeno:

Š. J. . . . kriv je: što je dne 8. siječnja 1930. u Zagrebu u namjeri, da prisvajanjem niže navedenih stvari sebi pribavi protivupravnu imovinsku korist, oduzeo tt. St. i dr. jedan par snježnih cipela, vrijednih 140 Din., dakle je oduzeo tudju pokretnu stvar i ako je već bio dva puta zbog pločina kradje sudjen, pa je time počinio zločin kradje protiv imovine, označen u § 314. k. z., te se uslijed toga osudjuje po § 315. k. z., uporabom § 71. t. 4. k. z. umjesto robije na kaznu strogoga zatvora u trajanju od 3 (tri) mjeseca, u koju se uračunava 28 dana, izdržanih u istražnom zatvoru, dalje na gubitak časnih prava u trajanju od jedne godine; da po § 310. k. p. plati troškove krivičnoga postupka i izvršenja kazne. koji se po § 313. k. p. proglašuju nenaplativima; na posljetku da po Tbr. 193. taksenoga zakona plati taksu na osudu;

iza obavljenoga dne 11. travnja 1930. javnoga pretresa, te iza saslušanih izvedaba branitelja optuženikova i starješine državnoga nadodvjetništva izrekao je pod brojem 7/3 kre. ovu presudu:

Revizija optuženoga Š. J. se odbacuje po § 349. odjel. 2. kriv. post., a povodom revizije drž. tužioca presuda se prvostepenoga suda po § 350. t. 5. kriv. post. u dijelu o kazni poništava i presudjuje: Š. J. . . . presudjuje se zbog krivič. djela protiv imovine, počinjenoga kradjom, kojega je djela po prvostepenom sudu krivim oglašen, po § 315. k. z. primjenom § 71. t. 4. k. z. na kaznu strogoga zatvora u trajanju od jedne godine, u koju se kaznu po § 77. k. z. uračunava 28 dana, izdržanih u istražnom zatvoru, i po § 46. k. z. na gubitak časnih prava za vrijeme od jedne godine.

Razlozi: Optuženi Š. J. opravdava svoju reviziju po br. 2. § 337. kr. p., jer da je na krivično djelo, za koje je on oglašen krivim, primijenjen takov krivični zakon, koji se na nj ne može primijeniti, a drž. tužilac opravdava svoju reviziju po br. 3. § 337. k. p., jer da je sud svojom odlukom o kazni prekoračio svoju kaznenu vlast. Prvostepeni sud, kvalificirajući djelo optuženikovo kao djelo iz § 314. k. z. i primjenjujući pri tom propis § 315. k. z. nije počinio povrede u smislu § 337. br. 2. k. p., premda je ustanovio vrijednost oduzete stvari sa 140 D., a to s ovih razloga:

§ 314. k. z. ne navodi kao obilježje bića u njem navedenoga krivičnoga djela vrijednost oduzete stvari, napose ne navodi kao obilježje bića djela, da vrijednost oduzete stvari premašuje 300 D. Prema tome je vrijednost oduzete stvari irelevantna za izreku o postojanju krivičnoga djela iz § 314. k. z. — § 320. k. z. takodjer ne isključuje mogućnost postojanja krivičnoga djela iz § 314. oduzećem stvari male vrijednosti, niti je taj paragraf u protivrječju s §-om 314. Krivična naime djela, navedena u § 320. k. z., samostalni su delikti, čije je biće različito od bića djela, predvidjenog u § 314. Jedno od bitnih obilježja bića djela iz 1. alineje § 320. jest, da je oduzeta stvar malene vrijednosti, pak se stoga za utvrdjenje postojanja djela iz § 320. traži ne samo, da je oduzeta stvar faktično male vrijednosti, nego da i umišljaj počinioca obuhvaća ovo obilježje bića djela, jer umišljaj mora uvijek da obuhvaća sva bitna obilježja bića dotičnoga djela. Za postojanje djela iz § 320. al. 1. traži se dakle, da je počinitelj ne samo slučajno ukrao stvar male vrijednosti, nego da je imao i namjeru, da baš takovu stvar iz vlasti drugoga oduzme. Onaj, koji se uputi u kradju s općenitom namjerom da krade, pa slučajno ne nadje nego stvari male vrijednosti, ne počinja djelo iz § 320., nego djelo iz § 314. k. z.

Razlika izmedju djela iz § 314. i § 320. k. z. nije u vrijednosti ukradene stvari (§ 314. obuhvaća kradje stvari od najmanje vrijednosti), nego u zločinačkoj namjeri počinitelja, t. j. da li je njegova volja bila upravljena općenito na kradju ili pak samo na kradju stvari male vrijednosti. U potonjem slučaju se traži, da je i faktično ukradena samo stvar male vrijednosti. Kriterij za kvalifikaciju kradja stvari vrijednih ispod 300 D., jest dakle upravo ta namjera počinitelja, što je i u skladu sa cijelim sistemom krivičnoga zakonika.

Zakonodavac naime nije hotio ustanovom § 320. povlastiti kradljivca, koji je samo slučajno imao mali uspjeh u svojem zločinačkom pothvatu. To bi se protivilo općemu načelu, koje dolazi do izražaja i kod propisa o odmjerivanju kazni (§ 70 k. z.), po kojem se kazna odmjeruje učiniocu po stepenu njegove krivične odgovornosti (a ne po uspjehu djela), a i samom § 314., koji ne poznaje kriterija vrijednosti oduzete stvari. Da je zakonodavac hotio, da veličinu kazni kradje učini ovisnom i o slučajnom uspjehu, on bi unio u § 314. kao jedno od bitnih obilježja djela iz toga paragrafa, da ukradjena stvar mora da premaši vrijednost od 300 D.

Ustanovom 1. alineje § 320. nije zakonodavac dakle hotio da povlašćuje i slučajan malen uspjeh kradje, nego nasuprot, da blaže kazni onoga počinioca, koji nema opće namjere, da se oduzimanjem ma kakvih tudjih stvari koristi, nego tek postupa s namjerom, da ukrade samo kakovu stvar male vrijednosti, pa više i uistinu ne ukrade, makar mu se za to dala i prilika. Kod ovoga je počinioca zločinačka volja manje opasna za društvo, pak zato zakon njegovo djelo i izuzima iz pojma obične kradje po § 314., te to djelo smatra drugim deliktom — blaže kažnjivim — nego li je delikt iz § 314.

Da § 320. ustanovljuje posebni delikt, a ne tek slučaj privilegiranoga djela iz § 314., vidi se i iz toga, što taj paragraf (320.) operuje odredbu o kažnjivosti pokušaja, koju ima i § 314., što bi bilo suvišno, kada bi § 320. normirao samo slučajeve privilegiranoga djela iz § 314.

Citiranje § 314. u zaporci u §-u 320. nema druge svrhe, nego li da pobliže označi riječ »krade« i da se tako izbjegne ponavljanju svih bitnih obilježja djela iz § 314., koja uz modifikaciju, navedenu u § 320., vrijede i za djelo iz tog paragrafa. Nikako se pak ne smije to citiranje tumačiti tako, kao da bi zakon htio njime naglasiti identičnost bića djela iz § 320. s onim iz § 314., jer u takovim slučajevima zakon ne citira odnosni § u zaporci nego u samom tekstu. Tako na pr. u § 315.: »kradja iz § 314.« i u § 317.: »kradja iz § 316.«

§ 320. dakle ne isključuje mogućnost postojanja krivičnoga djela iz § 314. oduzećem stvari male vrijednosti, pa je stvar suda, da u svakom slučaju, kada ima da kvalificira kradju stvari, čija vrijednost ne premašuje 300 D., ustanovi, da li predleži pretpostava § 320., t. j. da li je i namjera učinioca bila, da ukrade samo

stvar male vrijednosti ili se to ima pripisati ne njegovoj volji, nego samo slučaju (nemogućnosti da ukrade što vrijednijega).

U konkretnom slučaju nije se optuženik time ni branio, a još manje dokazao ili vjerojatnim učinio, da je ušao u dućan oštećenika samo s namjerom, da ukrade baš 1 par snježnih cipela ili drugu kakovu stvar manje vrijednosti. Nasuprot iz samog čina a i iz osobnosti optuženikove izlazi upravo protivno. Optuženik, koji je već dva puta kažnjen zbog zločina kradje, ušao je u dućan, tobože da kupi par vezica za cipele, a očito u namjeri, da krade; - no drugo nije mogao dohvatiti nego li par snježnih cipela, koje su bile u škrinji uz vrata.

Prvostepeni sud stoga nije povrijedio zakon, kad je čin optuženikov usprkos toga što vrijednost ukradene stvari iznosi 140 D. kvalificirao kao djelo iz § 314. k. z., a čim je ustanovio, da postoji ovo djelo, to je s obzirom na pretkazne optuženikove ispravno odmjerio kaznu po § 315. k. z.

Valjalo je zato reviziju optuženikovu kao neosnovanu odbaciti.

Nasuprot je valjalo reviziju državnoga tužioca, uloženu zbog povrede zakona, navedene u § 337. br. 3, uvažiti, jer je prvostepeni sud svojom izrekom o kazni doista prekoračio pravo ublaženja kazni, što mu ga daje § 71., br. 4 k. z.

U § 71. br. 4 k. z. ovlašćuje se sud na ublaženje kazne na taj način, da mjesto robije može izreći strogi zatvor, a mjesto zatočenja i strogog zatvora, zatvor, ako je u specijalnom zakonu za krivično djelo propisana vremena kazna bez naznačenja najmanje mjere.

Kazna za krivično djelo iz § 315. k. z. jest robija do deset godina, dakle nije odredjena najmanja mjera. Ta najmanja mjera iznosi prema propisu § 37. odjel. 2. k. z. jednu godinu dana. Može dakle da dodje do primjene propisa § 71. br. 4 k. z., ako ima okolnost za ublažavanje. Budući da je te okolnosti prvostepeni sud utvrdio, ispravno je zaključio, da se u konkretnom slučaju može primijeniti propis br. 4 § 71. k. z. Samo način, na koji je prvostepeni sud taj svoj zaključak proveo, nije ispravan i stoga postoji povreda iz § 337. br. 3. k. z.

Propis br. 4. § 71. k. z. kaže izrijekom, da se »kazna može spustiti do najmanje zakonske mjere one vrste kazne«, koja je u specijalnom zakonu navedena, »a mjesto robije može se izreći strogi zatvor i mjesto zatočenja i strogoga zatvora, zatvor«. Iz dikcija ovog propisa kao i iz propisa br. 3. § 71. k. z. se vidi, da je zakonodavac upotrijebio u oba broja jednaku stilizaciju u pravcu spuštanja kazne do najmanje zakonske mjere one vrste kazne, koja je vrsta u specijalnom zakonu odredjena. Ako je u br. 3. § 71. k. z. jasno, da se kazna može spustiti samo do najmanje mjere dotične vrste kazne, onda se, jer je u br. 4. § 71. k. p. upotrijebljena ista dikcija i stilizacija, ne može ni po ovlašćenju iz br. 4. § 71. k. z. ići ispod najmanje zakonske mjere te vrste kazne, koja je u specijalnom zakonu za krivično djelo odmjerena. Na to još naročito upućuje riječ »zakonske mjere«, koja je upotrijebljena u oba broja, a odnosi se samo na onu mjeru vrste kazne, koja je mjera u općim propisima za vrstu kazne, propisanu u spencijalnom zakonu, odredjena.

Kada bi zakonodavac hotio, da sud može, kada izriče mjesto robije strogi zatvor, a mjesto zatočenja i strogoga zatvora zatvor, spustiti mjeru kazne do najmanje zakonske mjere one vrste kazne, u koju zaprijećenu kaznu mijenja, to bi on u tom br. 4. § 71. k. z. rekao ili izrijekom ili šutke. On toga ne kaže izrijekom (kao što je to rečeno u § 61. srp. k.z.), već obratno, da se kazna može spustiti samo do najmanje zakonske mjere one vrste kazne, koja je u specijalnom zakonu naznačena. Kada bi zakonodavac hotio, da to šutke kaže, bezuvjetno bi iz stilizacije br. 4. § 71. k. z. ispustio stavak »kazna se može spustiti do najmanje zakonske mjere te vrste kazne« t. j. one vrste kazne, koja je vrsta u specijalnom zakonu odredjena.

Konačno, ako se isporedi br. 4. § 71. k. z. sa br. 1. i 2. § 71. k. z., to se vidi, da je i u ova dva broja sudu zabanjeno, da kod zamjene kazne smrtne i vječite robije za vremenu robiju spušta tu kaznu do najmanje mjere, odredjene u § 39. odjel. 1. k. z. Takova zabrana postoji i u br. 4. § 71. k. z. u tom, što se kazna može spustiti samo do najmanje zakonske mjere one vrste kazne, koja se vrsta mijenja u blažu vrstu. U toj zamjeni teže vrste kazne za blažu leži uopće ublažavanje po br. 4. § 71. k. z., jer samo spuštanje do najmanje zakonske mjere one vrste kazne, koja je u specijalnom zakonu navedena, nije ublažavanje, jer bi se odmjerena kazna kretala unutar zakonskih granica. Zato zakonodavac dopušta spomenutu zamjenu kao ublažavanje, a ograničuje mjeru kazne prema onoj vrsti, koja je u specijalnom zakonu odredjena, a ne prema vrsti, u koju se prvašnja mijenja. Samo tako se može da protumači stavak

»kazna se može spustiti do najmanje zakonske mjere te vrste kazne«, jer inače je izlišan.

Prema izloženomu, jer je u konkretnom slučaju za djelo iz § 315. k. z. propisana kazna robije, a najmanja joj je zakonska mjera (§ 37. odj. 2. k. z.) jedna godina, može se ta vrsta kazne pustiti samo do te najmanje zakonske mjere, a mjesto robije izreći strogi zatvor. Zato je prvostepeni sud, koji je strogi zatvor odmjerio samo sa tri mjeseca, prekoračio svoju kaznenu vlast i tim počinio povredu iz § 337. br. 3. k. p., pa je stoga valjalo prvostepenu presudu u dijelu, koji se odnosi na kaznu, poništiti i izreći kazan unutar granica, što ih daje sudu § 71. br. 4. k. z.

Ostali dio presude osniva se na propisima §§ 46. i 77. k. z.

c) Upravno

Pomanjkanje državljanstva kraljevine S. H. S. nije zaprekom stečenju ovlašteničkog prava na zemljišnu zajednicu.

Presuda upravnoga suda u Zagrebu od 8. ožujka 1929. br. 6149/1927.

Tužba Baltazara i Roze Ž. iz M. P. protiv rješenja velikoga župana u Osijeku od 14. rujna 1926. br. 48056 uvažuje se temeljem čl. 26. zakona o državnom savjetu i upravnim sudovima od 17. svibnja 1922., a rješenje velikoga župana poništuje. Nadležni veliki župan u Osijeku ima da donese novo rješenje, držeći se primjetaba ovoga suda, u razlozima ove presude navedenih.

Razlozi: Tužitelji napadaju tužbeno rješenje, kojim se poništuje odluka sreskoga poglavara u Grubišnom Polju od 12. rujna 1925. br. 4636, gdje im je priznato ovlašteništvo na zemljišnu zajednicu Mala Peratovica, kupljeno od G. N. zajedno sa nekretninama, upisanim u grunt. ul. br. 75 p. o. M. Peratovica — kao protuzakonito, jer da su kupoprodaju tog ovlašteništva pravodono prijavili tadanjemu glavaru spomenute zemljišne zajednice K. S., jer pomanjkanje državljanstva kraljevine S. H. S. ne može biti razlogom, da im se zakonskim putem stečeno ovlašteništvo ne prizna.

Sud je razmotrivši tužbu i spise našao, da su tužitelji od G. N. kbr. 22 iz M. Peratovice kupili nekretnine upisane u grunt. ul. br. 75 p. o. M. Peratovica sa pravom ovlašteništva na zemljišnu zajednicu, pa su zamolili, da se ono prenese na njihovo ime. Skupština ovlaštenika zaključkom od 10. travnja 1925. je odbila njihovu molbu s razloga, što kupoprodaju nije ni kupac ni prodavalac najavio samoj zemljišnoj zajednici. — Sreski poglavar u Grubišnom Polju odlukom od 13. rujna 1925. br. 4636 je uvažio prigovor tužitelja te odlučio, da im se spomenuto ovlašteništvo po §§ 17. i 18. zakona od 25. travnja 1894. o zemljiš. zajednicama imade priznati pod uvjetom, da plate pristupninu pravilnikom ustanovljenu.

Ova je odluka dostavljena zemljiš. zajednici, pa su glavar njezin N. P. i odbornik S. V. uložili protiv iste utok, koji je veliki župan tužbenim rješenjem uvažio i cijeli postupak po § 22. cit. zakona kao neumjestan poništio, te molbu otputio, dok tužitelji ne steknu državljanstvo kraljevine S. H. S., a da nije naveo zakonskoga propisa, na kojem potonje temelji. — § 29 spomenutog zakona o zemljiš. zajednici odredjuje, da sve poslove, u koliko nisu pridržani skupštini ovlaštenika, vodi zastupstvo, kojemu stoji na čelu glavar. U § 31. istoga zakona nije odredjeno, da o prenosu ovlaštenika odlučuje skupština ovlaštenika, pa prema tome rješavanje ove stvari spada u nadležnost zastupstva. Dosljedno tome u nadležnost zastupstva, a ne glavara i jednog odbornika, spada i odlučivanje, da li se protiv koje odluke i na koji način, odnosno po kome imade uložiti utok.

Veliki se je dakle župan, mimoišav postupovne propise, upustio u rješenje utoka uloženoga po neovlaštenim licima, a da se prije toga nije uvjerio, da li je prvomolbena odluka nadležnomu zastupstvu uopće priopćena. Osim toga nije naveo ni zak. propis, temeljem kojega je uskratio ovlašteništvo radi pomanjkanja državljanstva.

Prema tome upravna vlast izričući tužbeno rješenje nije vodila računa o formama postupka, pa je radi toga isto sud poništio i odredio kao u dispozitivnom dijelu ove presude.

O tom se obavješćuju stranke.

Priopćio dr. Ivo Vedriš, odvjetnik u Grubišnom Polju.

Literatura

ZAKONIK O SUDSKOM POSTUPKU U GRADJANSKIM PARNICAMA (GRADJANSKI PARNIČNI POSTUPAK). — Uredili: Dr. I. Matijević i Dr. S. Juričić, suci sreskoga suda u Sarajevu. — Sarajevo 1930. Izdanje i naklada »Štamparije Kajon«. Kako je poznato, imade u našoj državi šest pravnih područja, koja valja izjednačiti. Jedan od najvažnijih zakonika, koji su u tom smjeru t. j. sa svrhom jednošću za cijelu državu izdani, je nesumnjivo zakonik o sudskom postupku u gradjanskim parnicama ili gradjanski parnični postupak od 13. srpnja 1929., koji je obnarodovan u »Službenim Novinama« od 3. kolovoza 1929. br. 179-LXXV. Prema odredbi § 696. toga zakonika će se odrediti posebnim zakonom dan, kada će on dobiti obaveznu snagu. Taj zakon još nije izdan, prema tome postoji za zakonik o sudskom postupku u gradjanskim parnicama »vacatio legis« na neizvjesno vrijeme. Time je omogućeno svakomu, koji se po svojem zvanju ili inače mora s njime služiti, da ga dobro prouči. Zato je dobro učinila »Štamparija Kajon« u Sarajevu, što je dala pravovremeno prirediti izdanje ovoga zakonika, da može svatko lahko i u pravo vrijeme do njega doći. Taj posao je ona povjerila praktičarima — sucima, kojima je pri tom poslu bila mjerodavna naročita namjera izdavača, da njegovo izdanje ovoga zakonika odgovara praktičnoj uporabi i da tu uporabu olakša. Kod uredjenja ovoga izdanja služio je priredjivačima kao uzor austrijski zakon o sudskom postupku u gradjanskim parnicama — »Zivilprozessordnung« i »Jurisdiktionsnorm« u izdanju Manz-ove izdavačke i sveučilišne knjižare u Beču, uredjenom medju ostalima i pod poznatim autoritetom dra Franje Kleina (Beč 1925.), pa su oni kod svakoga paragrafa našega zakonika naveli odgovarajući paragraf spomenutih austrijskih zakona. Dakako da su priredjivači uzeli u obzir i druge naše zakone i propise, te naročito i odredbe ugovora (konvencije) naše države s drugim državama, u koliko su u dodiru sa kojom odredbom ovoga zakonika

Sadržaj je ovoga izdanja: 1. Predgovor priredjivača (str. III.—VI.); — 2. Sadržaj (str. VII.—XVII.); — 3. Uvod: Nekoliko riječi o postanku i načelima novoga gradjanskoga parničnoga postupka (str. XIX.—XXIII.); — 4. Značenje upotrijebljenih kratica (str. XXV.—XXVIII.); — 5. Sam zakonik uz odgovarajuću obradu (str. 1.—453.); — 6. Dodatak I.: Sumarni pregled važnijih odredaba gradjanskoga parničnoga postupka (str. 455.—460.); — 7. Dodatak II.: Uporedni pregled propisa našega gradjanskoga parničnoga postupka i austrijskih zakona o istom predmetu (str. 461.—468.); — 8. Stvarni alfabetski registar (str. 469.—518.).

Ovo izdanje gradjanskoga parničnoga postupka je pomnjivo izradjeno te lijepo opremljeno po uzoru Manz-ovih džepnih izdanja sudskih zakona. Imade ga tri vrsti: broširano nevezano izdanje uz cijenu od D. 30, izdanje vezano u cijelo platno uz cijenu od D. 48, izdanje uvezano u cijelo platno, snabdjeveno sa praznim listovima izmedju svake dvije stranice teksta zakonika za unašanje opazaka i dopuna, uz cijenu od Din 85. Kod nabave valja uz navedenu cijenu poslati u ime poštarine Din 5 za nevezanu, a Din 7 za vezanu knjigu.

Priredjivači su uložili mnogo truda, da izdanje odgovara što više načelu: »Iz prakse — za praksu«, koje načelo ih je prema njihovu predgovoru kod obrade vodilo, a izdavačka »Štamparija Kajon« u Sarajevu je nastojala, da ovo izdanje bude svojom unutarnjom i vanjskom opremom lijepo i ukusno. Unatoč svega toga, ovo je izdanje gradjanskoga parničnoga postupnika upravo neobično jeftino tako, da je i u današnjim teškim novčanim prilikama omogućeno svakomu, — koji iole dolazi u zgodu, da treba ovaj zakonik — da ga nabavi. Gore istaknuta valjana izradba ovoga izdanja, lijepa i ukusna vanjska i unutarnja oprema, te niska cijena doista preporučuju nabavu knjige.

Dr. L.

STEČAJNI ZAKON i zakon o prinudnom poravnanju van stečaja i uvodni zakon obadvjema. Sa komentarom, sudskim rješidbama i dodatkom sporednih pravnih propisa od dra A. Verone i dra S. Zuglie. U lijepom platnenom uvezu na 628 stranica stoji D. 150. Nakladom Jugoslavenskoga nakladnoga d. d. Obnova, Zagreb. Saradnja sveuč. prof. dra S. Zuglie kao bivšega člana komisije za izradbu zakonskoga projekta o stečaju i prinudnom poravnanju van stečaja, i dra A. Verone kao staroga praktičara sa bogatim iskustvom i znanjem o toj materiji mogla je iznijeti na vidjelo samo vrlo uspjelo izdanje navednih zakona. Iscrpljivi i temeljiti njihov tumač ovih zakona spada sigurno medju najbolje tumače, što ih je dala naša pravna literatura u posljednjih deset godina. Knjiga ima sve, što praktičaru treba: i tumač i rješidbe i savezne zakone i kazalo.

MJENIČNI I ČEKOVNI ZAKON od 29. studenoga 1928. sa tumačenjima. Jugosl. nakladno d. d. Obnova izdalo je još lani mjenični zakon od dra N. Čimića. Sada je izdalo i drugo izdanje, pošto je prvo potpuno raspačano. Ovo drugo je znatno popunjeno. Neke su partije sada opširnije protumačene. Na mnoga pitanja, stavljena autoru poslije prvoga izdanja, on je sada odgovorio. Dodani su i savezni zakoni, a isto tako i čekovni zakon. Djelo imade 316 stranica, a u solidnom platnenom vezu stoji D. 80.

INDEKS. Izdaje tromjesečno Radnička komora za Hrv. i Slav. Urednik Artur Benko Grado. Izašao je netom broj 3. i 4. za prosinac 1929. Mi smo imali već prilike pisati o tome Indeksu. To je djelo, kojemu se kod nas posvećuje manja pažnja nego u inostranstvu. Ono ima prilike, da ga prati, jer izlazi istovremeno u njemačkom, francuskom i engleskom jeziku. U svakome od tih svezaka Indeksa dao je urednik gosp. Benko naučnu vrijednost, kakovu može procijeniti samo onaj, koji se je s takovim pitanjima bavio. Djelo je originalno, sastavljeno s velikom pomnjom i erudicijom.

Dr. IVAN BRLIĆ: Desetgodišnjica Lige naroda. — Deset pisama iz Ženeve u rujnu 1929. — Pisac je na predavanju Udruženja za promicanje ciljeva Lige naroda u Zagrebu dne 12. studenoga 1929. djelomično iznio slijedeći sadržaj ove knjižice: I. Duh u Ženevi u rujnu 1929.; II. Macdonaldov govor — fakti, obećanja i nepoklebiva vjera; III. Odjek Macdonaldovoga govora — »Za mir svijeta«; IV. Briand — Optimizam i moralna vlast Lige naroda; V. Dom svih naroda — Polaganje temeljnoga kamena u liginu palaču; VI. Zasjedanje Lige 1929. — Zasjedanje u znaku medjunarodne pravde; VII. Jedan krupan dogodjaj — Sjedinjene države američke u Ligi naroda; VIII. Počeci jedne velike epohe — Jedan prirodni historički razvoj; IX. Razoružanje naroda i država — Historijat jedne epohe; X. Locarno — Put k razoružanju naroda i država.

Dr. L.

ZAKON O SUZBIJANJU NELOJALNE UTAKMICE od 4. travnja 1930. Zakonski tekst s uvodom i primjedbama popratio dr. Ivo politeo. Naklada »Minerva« nakladne knjižare d. d. u Zagrebu. Cijena D. 15. Ovaj zakon obradjuje sasvim novu materiju i njegova ispravna primjena će doprinijeti mnogo ozdravljenju našega poslovnoga prometa.

AGRARNA POLITIKA. Profesor pravnoga fakulteta beogradskoga sveučilišta, dr. Dragoljub Jovanović (njegovo djelo »Les effets économiques et sociaux de la guerre en Serbie« dobilo je nedavno prvu medjunarodnu nagradu iz Carnegiove zaklade) izdao je netom omašno djelo pod gornjim naslovom. Ima 444 stranice. Kako pisac sam u predgovoru kaže, htio je njime svojim slušaocima i mnogim školovanim ljudima, koje zanimaju ova pitanja, pružiti jasan i koncizan pregled ideja, činjenica i ustanova iz oblasti poljoprivrede i agrarne politike. »Biće dobro — veli pisac dalje u predgovoru — ako se pravnici, sutrašnji administratori i zakonodavci, upoznaju sa suštinom poljske ekonomije, i naročito sa teškoćama, koje imaju da savladjuju sitni sopstvenici zemljoradnici. Uopšte treba da se pojača interesovanje za ova pitanja, naročito za tehniku proizvodnje, materijalnu i duhovnu kulturu sela. U mnogim državama Evrope i Amerike — kojima medjutim agrar nije sve i sva, kao nama — radi se na stvaranju jednog poljoprivrednog mentaliteta. Mi ne smemo u tome zaostati.« — Knjiga ima uglavnome ovaj sadržaj: Važnost agrara. Istorija agrarne politike. Savremeni agrarni problemi. Poljoprivreda i poljoprivredna proizvodnja. Poljoprivredno gazdovanje. Feudalni oblici eksploatacije. Kapitalistički oblici eksploatacije. Nevolje kapitalističke poljoprivrede. Seljačko porodično gazdinstvo. Javne mjere za unapredjenje poljoprivrede. Organizovanje poljoprivrednika. Budućnost agrara. — Cijena je knjizi 100 D.

KAZENSKA PRAVDA ZOPER VERONIKO DESENISKO To je rektoratska publikacija dra Metoda Dolenca prigodom proslave sv. Save na ljubljanskom sveučilištu. Ova je i nakladnik tog originalnog i zanimljivog djelca iz domaće pravne historije na 26 stranica.

Svaštice

TREĆI KONGRES ČEHOSLOVAČKIH PRAVNIKA U BRATISLAVI, o kojem smo već izvijestili, će imati slijedeći raspored.

11. X. (subota): Dočekivanje gostiju i njihovo smještavanje u stanovima.
19 s.: Svečana predstava opere u Slov. narodnom kazalištu i drama u palači obrtništva.
22 s.: Soiré za upoznavanje u zgradi zemaljske vlade.

12. X. (nedjelja):
9 s.: Prva skupština III. kongresa u Slov. narodnom kazalištu:
1. Otvorenje kongresa po predsjedatelju docentu dru Vladimiru Fajnoru, pozdrav gostiju i prisutnih.
2. Pozdravni govori.
3. Završetak prvoga sastanka i raspored sudjelujućih po pojedinim odborima.
15 s.: Stručnjački odbori počimaju svoja vijećanja.
21 s.: Banket u hotelu »Carlton«. Vojnička glazba. Ples. Društveni soiré sa pjevačkim i glazbenim programom u zimskom vrtu hotela »Carlton«.

13 X. (ponedjeljak):
8 s.: Stručnjački odbori nastavljaju svoja vijećanja.
9.30 s.: Dame prave izlet u okolicu Bratislave.
15 s.: Zaključna skupština:
1. Otvorenje po predsjedatelju doc. dru Vlad Fajnoru.
2. Glasovanje o zaključcima pojedinih stručnjačkih odbora.
3. Zaključak kongresa o uredjenju IV. kongresa čihoslovačkih pravnika.
4. Pjevački muški zbor.
5. Predsjedatelj kongresa zahvaljuje prisutnima za sudjelovanje, suradnju, potporu te interes za uspjeh III. kongresa i završuje III. kongres.
6. Državne himne.
19.30 s.: Berba.

14. X. (utorak): Posjet predstavnika korporacija i udruženja autima na mogilu gen. Milana R. Štefánika na Bradlu. — Posjet mogile gen. M. R. Štefánika u Vajnorima. — Izleti parobrodom u Komarno, Devin i Carnuntum. — Navečer rastanak.

STUBENRAUCH, Kommentar zum österr. allg. bürgerlichen Gesetzbuche, dva sveska, tvrdo uvezana i lijepo uščuvana, prodaje Kerpner Dragutin, kot. sudac u Gjurgjevcu.

ODVJETNIČKU PISARNU u Ž. (Slavonija) želi napustiti jedan tamošnji odvjetnik radi preseljenja u drugo mjesto, pa traži kolegu, koji bi ju htio preuzeti i nastaviti kao svoju.

UMRLI su ovi članovi Pravničkoga društva: dr. Ernest Predragović dne 14. travnja, dr. Velimir Gutšlih dne 10. svibnja i dr. Bogdan Medaković dne 11. svibnja 1930. Sva trojica odvjetnici u Zagrebu. Najtragičnija je smrt dra Gotšliha, jer je još bio mlad: bilo mu je tek 37 godina — Tragična je smrt i dra E. Predragovića, koji je po godinama (53) mogao još živjeti i raditi; premda čitavoga života radin i marljiv, ostavio je porodicu neopskrbljenu. — Smrt dra Bogdana Medakovića izazivlje uspomene na naše političke borbe prije rata, u kojima je dr. Medaković stajao uvijek na čistome ispravnome nacijonalnome gledištu, davajući primjer, kako treba da se ponese nezavisan intelignat, odvjetnik.

ISPRAVAK. U prošlome broju na str. 169. pogrješno je naznačeno za autora rasprave »Jesu li dužni, da budu osigurani kod penz. zavoda u Ljubljani itd.« g. Draga Magjera, da je referent kod banske uprave za socijalnu politiku u Ljubljani, namjesto pomoćni sekretar kod banske uprave, odsjek za socijalnu politiku, u Splitu.

Kod tajništva
Pravničkog društva
Zagreb, Dalmatinska ul. 4-a II.

mogu se naručiti bilo uz istovremenu doznaku novca ili pouzećem (prvo je jeftinije) ove knjige:

Mjesečnici, potpuna godišta: 1886.—1889., 1893.—1918. Svako godište po Din 60, s poštarinom Din 68.

Spomenice na I. Zbor pravnika u Zagrebu, na Kongrese pravnika u Ljubljani, Beogradu i Sarajevu. Prva stoji s poštarinom Din 20, druga Din 30, treća Din 25, četvrta s Dodatkom Din 40. Dodatak za poštarinu na svaku knjigu Din 4.

Pristojbenik za odvjetničke poslove (Minimalna odvjetnička tarifa). Izdalo Društvo odvjetnika u Zagrebu. Cijena Din 15 bez poštarine.

Odvjetnik Organ Advokatske Komore u Zagrebu. Izlazi mjesečno jedamput. Članovi Komore dobivaju ga besplatno; za nečlanove godišnja pretplata s poštarinom Din 80·-, za adv. pripravnike Din 60·-.

Zakon o advokatima od 17. III. 1929 Cijena Din 15. Za poštarinu dodatak Din 3.

Sa braniteljske govornice.
Zbirka plaidoyera s predgovorom o braniteljstvu. Cijena Din 30, s poštarinom Din 33.

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:
ako su suci ili javni činovnici D 30,
ako su odvjetnički perovodje D 60,
ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja D 120.

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga u p i s n i n u jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Dalmatinska 4a), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva. Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. U tu svrhu priloženi su broju od mjeseca siječnja t. g. uplatni listovi, kojima neka se posluži svaki član, ako nije još podmirio zaostalu ili tekuću članarinu. Onome, koji što prije ne namiri bar zaostalu (prethodnih godina) članarinu, obustavit će se dalje dostavljanje „Mjesečnika".

Pravi članovi dobivaju „Mjesečnik" besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime p r e t p l a t e godišnje D 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D 60.

Reklamacije za „Mjesečnik" moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Dalmatinska 4-a.

Spisi za uredništvo „Mjesečnika" neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Dalmatinsku 4-a.

TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB.